

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstoogmerk

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

DE DEELNAME VAN DE WERKNEMER AAN HET BEHEER VAN HET BEDRIJF. ALGEMENE BESCHOUWINGEN BIJ DE HUIDIGE WETTELIJKE TOESTAND IN BELGIE

1. Woord vooraf.

1. *Toelichting.* — In het geheel van de syndikale revendicaties, die in het land naar aanleiding van de recente sociale beroering op de voorgrond traden, neemt het participatieprobleem een bijzondere plaats in. Het is één van de belangrijke aspecten van de problematiek : « onderlinge verhouding individu, groep, maatschappij en staat ».

De integratie van de vrouw, de verhouding student-onderwijsinstelling, de verhouding vakbond-gesyndiceerde zijn er andere uitingen van.

De vervreemding van het individu in zijn leefmilieu wordt thans met hernieuwde intensiteit gesteld.

Hoe zal de Belgische wetgever erin slagen dit probleem op te lossen ? Zal iedere opwelling tot volledige individuele en menselijke ontplooiing op krachtadige wijze onderdrukt worden ?

Zullen er voorstellen worden uitgewerkt, die ernaar streven een evenwichtige en realistische evolutie mogelijk te maken ⁽¹⁾ ?

2. *Participatie.* Het probleem van de rol van de werknemer in het bedrijf kan in het licht van deze beschouwingen gezien worden.

Men mag zich terecht de vraag stellen welke de verdiensten en onvolkomenheden zijn van het huidige Belgische stelsel.

De Sociaal-Economische Conferentie van februari 1970, die verslagen gepubliceerd door het A.B.V.V., het A.C.V. en het A.C.L.V.B. ⁽²⁾, de syndicale congressen die voorbereid worden, zijn er een voldoende rechtvaardiging van.

In een eerste rubriek gaan wij na welke, op het ogenblik van de parlementaire discussies, na de Tweede Wereldoorlog, de fundamentele stellingnamen waren van de vakbeweging, de werkgeversorganisaties en de wetgever, en hoe deze geëvolueerd zijn.

In de tweede plaats stellen wij ons de vraag welke de hoofdkenmerken zijn van de wetgeving die eruit voortvloeit is.

Te weten hoe de toestand door de werknemers en werkgevers wordt gevoeld, is een volgend probleem.

Deze voorafgaande gegevens kunnen dan aan een kritische beschouwing onderworpen worden.

3. *Omschrijving.* De studie blijft beperkt tot volgende punten :

1) de deelneming, lato sensu, aan het beheer van het bedrijf d.i. het betrokken worden bij het beheer in de vorm van bv. : informatie, toezicht, onderzoeksrecht, medebeheer.

2) het statuut van de werknemers.

3) het probleem op het niveau van het bedrijf en niet op het niveau van de bedrijfstak of op interprofessioneel niveau.

II. *De stellingnamen van de betrokken partijen : werknemersorganisaties, werkgeversorganisaties en wetgever.*

4. *De syndicale beweging.* In de principiële verklaring, die de statuten voorafgaat, verklaart het A.B.V.V. dat het de fundamentele hervorming van de maatschappij nastreeft met het oog op de verwezenlijking van een klassenloze maatschappij. De eigendom van de productiemiddelen moet overgedragen worden op de gemeenschap van werknemers. Vertrekkend van deze basis evolueerde het standpunt van het A.B.V.V. in verband met de participatie sedert de Tweede Wereldoorlog tussen de arbeidscontrole en het medebeheer. Naargelang de aard van het probleem zou één van beide formules toegepast worden. Principeel werd het medebeheer verworpen ⁽³⁾.

Het A.B.V.V. wenst geen verantwoordelijkheid te dragen voor beslissingen, die niet volledig van zijn wil afhangen. Uit de voorbereidende werkzaamheden van het thans aangekondigde Congres blijkt, dat het A.B.V.V. nog meer het aksent wenst te leggen op de arbeiderscontrole ⁽⁴⁾. Het A.B.V.V. wenst het risico niet te lopen volledig van de arbeidende klasse te vervreemden en een muur te vormen tussen haar en de werkgevers.

Het A.C.V. verklaart zich voorstander van klassensamenwerking en, bijgevolg, van het medebeheer ⁽⁵⁾. Het A.C.V. streeft naar een hervorming van de menselijke verhoudingen in het bedrijf en verklaart zich tegenstander van een gewelddadig syndicalisme. Het bedrijf moet uitgroeien tot een gemeenschap van arbeid en kapitaal. De werknemers moeten zich integreren in het bedrijf. Zij moeten medezeggenschap verkrijgen. Als onmiddellijke eis stelt het

A.C.V. dat het bedrijf moet gedemocratiseerd worden. De werknemer heeft recht op informatie, voortdurende opleiding en controle op het beheer ⁽⁶⁾. Hoewel het A.C.V. hoofdzakelijk voorstander blijft van het medebeheer, aanvaardt het eveneens in zekere mate de formule van de arbeidscontrole.

De A.C.L.V.B. legt de nadruk op het feit dat de menselijke verhoudingen in het bedrijf moeten verbeterd worden. De voorgestelde hervormingen beogen een groter medebeheer ⁽⁷⁾.

5. De Werkgeversorganisaties. — De werkgevers zijn zich bewust van de noodzaak de onderneming zelf, structureel te moeten wijzigen en dit onafhankelijk van de syndicale eisen.

Meer en meer ontsnapt de beslissingsmacht aan de geldschietster en komt terecht bij een belangrijke en machtige technocratie. De kaders vinden moeilijk hun plaats binnen het huidige bedrijf. De dimensie van de bedrijven treedt buiten de nationale grenzen. De productiemethoden evolueren voortdurend. De klassieke gezagspyramide wordt op talrijke niveaus onderbroken. Het wordt technisch bijna onmogelijk toezicht uit te oefenen ingevolge de toenemende deskundigheid van bepaalde functies.

In verband met de participatie spreken de werkgevers zich uit voor organismen die de sociale vrede en dus de productiviteit in de hand werken. De werknemer heeft recht op een menswaardig statuut in het bedrijf. Alleen de werkgever oefent het gezag uit.

De werkgevers wensen de huidige wetgeving toe te passen; wijzigingen schijnen zich niet op te dringen ⁽⁸⁾.

6. De wetgever. — De ondernemingsstructuur, door de wetgever na de 2e wereldoorlog uitgewerkt met het doel, de werknemers te betrekken bij het beheer van de bedrijven, is het resultaat geworden van een machtsverhouding tussen de opvattingen van de vakorganisaties en van de werkgeversorganisaties.

De wetgever heeft een onderscheid gemaakt tussen een revindicatieve functie van de vakorganisaties (de syndicale delegatie) en een verzoenende functie (de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en hygiëne ⁽⁹⁾).

De eerste wordt conventioneel geregeld bij een Nationaal Akkoord, de tweede wordt ingericht bij de wet ⁽¹⁰⁾.

De individuele gezagsfunctie in het bedrijf blijft onaangetast. Zij berust bij de werkgever, eigenaar van de productiemiddelen. De bevoegdheden in verband met het collectief beheer van het bedrijf worden enigszins gespreid. De ondernemingsraad en de comités worden bij het beheer betrokken volgens de meest diverse technieken (informatie, toezicht, advies, medebeslissing...).

Het systeem kan beschouwd worden als een systeem van medebeheer waarbij de werknemers medeverantwoordelijkheid dragen.

De wetgever is van oordeel dat de organismen voor medezeggenschap hoofdzakelijk de verstandhouding en de sociale vrede in het bedrijf moeten in de hand werken. Zij worden geen instellingen van economisch medebeheer. Hoofdzakelijk moeten de sociale conflicten worden afgevlakt. Het aksent wordt gelegd op de sociale bevoegdheid van de ondernemingsraad en van het comité.

Sedert 1948 heeft de wetgever zijn standpunt niet fundamenteel veranderd. De wijzigingen van de wetgeving na 1948 blijven binnen het raam van hogervermelde conceptie.

III. De algemene kenmerken van de Belgische wetgeving.

7. Toelichting. — Vooraleer enkele kritische beschouwingen te wijden aan de Belgische Wetgeving is het nuttig bondig de principes, die aan de grondslag ervan liggen, in herinnering te brengen. Vooreerst een woord over de terminologie.

8. Terminologie. — De begrippen: participatie, medebeheer, zelfbeheer, arbeiderscontrole, arbeidsgemeenschap worden nergens in de wet bepaald. Ook de doctrine is stilzwijgend. Dit is begrijpelijk. Op een gebied dat slechts onvolledig tot ontwikkeling is gekomen, kan men moeilijk begrippen vastleggen. Iedere definitie zou onvolledig zijn en voortdurend moeten aangepast worden.

« Participatie » wordt in deze tekst ruim opgevat en betreft elke techniek waarbij de werknemers bij het beheer van het bedrijf betrokken worden, welke ook de formule zij.

De participatie komt tot uiting in de meest diverse vormen en aan de hand van de meest diverse technieken.

Wij menen dat een onderscheid kan gemaakt worden tussen de inhoud en de vorm van de rechtstechnieken.

Naargelang de vorm onderscheidt de wetgever:

— een beslissingsrecht.

— een medebeslissingsrecht.

Naargelang de aard onderscheidt de wetgever:

— de revindicatie (syndicale afvaardiging).

— de verzoening (ondernemingsraad en comité voor veiligheid).

9. Verzoening - Revindicatie. — De werknemers kunnen in het bedrijf twee houdingen aannemen. Zij stellen eisen. Hetgeen aanleiding kan geven tot een conflictsituatie, waarbij de sociale vrede en dus de normale uitvoering van het contract in het gedrang komen. Zij kunnen eveneens trachten de eisen en de belangentegenstellingen te ontwijken of af te vlakken en sturen aan op verzoening. Beide houdingen zijn nauw verbonden en ons inziens niet te scheiden.

De gelijklopendheid maar ook de fundamentele tegenstrijdigheid van de verschillende belangen in het bedrijf aanwezig, komen hier tot uiting. Deze belangen zijn van de meest diverse aard als er zijn, deze van de werkgever, van de werknemer, van de gebruikers, van de staat en van het bedrijf zelf.

In de wettelijke regeling van de participatie komen in het bedrijf slechts twee belangengroepen aan bod, nl. de werknemers en de werkgevers. Zij alleen kunnen zich laten gelden in de daartoe opgerichte organismen binnen het bedrijf.

De wetgever heeft in de arbeidsverhouding het aspect verzoening losgemaakt van het aspect revindicatie. De ondernemingsraad en het comité voor hygiëne hebben een verzoenende functie, zegt hij, de syndicale afvaardiging een revindicatieve.

Dit onderscheid is o.i. kunstmatig ⁽¹¹⁾. In feite bestaat het niet. Beide zijn aspecten van een en dezelfde houding. Zij hebben betrekking op de methode die moet gevolgd worden om iets te bereiken en niet op de inhoud van hetgeen men wil bereiken.

In verband met de inhoud van de revindicatie kan een onderscheid gemaakt worden tussen revindicaties die binnen de bestaande structuren blijven en deze die er buiten willen treden (integratie - hervorming).

10. Hervorming - Integratie. — De sociale, economische en politieke finaliteit die wordt nagestreefd, is dus van fundamenteel belang. Naargelang het type van syndicale doctrine (managersyndicalisme, trade-unionisme, reformistisch syndicalisme of revolutionair syndicalisme) ⁽¹²⁾, zal de revindicatie hetzij binnen, hetzij buiten de bestaande structuur treden.

Indien men ten opzichte van het bedrijf een integrerende houding aanneemt, dan laat men zich opnemen in het geheel van objectieve regels die een liberale economie beheersen. Men kan bij de besluitvorming slechts tot een beperkt aantal conclusies en dus ook tot een beperkt aantal beslissingen komen. Bij deze besluitvorming is men volkomen gedetermineerd door objectieve factoren. Men

kan er niet buiten treden zonder de structuur zelf van het bedrijf aan te tasten. Dit is de uiterste grens voor elke syndicale actie.

Indien de revindicatie buiten de maatschappelijke structuur wil treden en deze fundamenteel wil hervormen, dan worden de belangen van werkgevers en van werknemers fundamenteel tegenstrijdig.

De punten over dewelke een akkoord tussen werknemers en werkgevers mogelijk is, blijft verminderen in aantal. De revindicatie treedt op een bepaald ogenblik buiten de objectieve mogelijkheden van onze maatschappelijke structuur en wordt tegenstrijdig met een integrerende houding.

Dit neemt niet weg dat ook in een reformistische optie door de werknemers en de werkgevers niet uitsluitend onderhandeld wordt over structuurhervormingen. Wel integendeel. Tot op een bepaald niveau in de revindicatie blijft men binnen de bestaande structuren. De werknemers — of indien zij georganiseerd zijn, de vakorganisaties — zullen hiermede rekening moeten houden bij het bepalen van hun actie. Deze laatste moet van zodanige aard zijn dat de gevolgde syndicale taktiek (verzoening - revindicatie) het nagestreefde doel (hervorming of integratie) niet in het gedrang brengt ⁽¹³⁾.

Tussen verzoening en revindicatie moet een evenwicht tot stand komen. Dit evenwicht moet bestaan, niet alleen voor wat men wil verwezenlijken, maar eveneens voor de manier waarop men het wil verwezenlijken.

De rol van de reformistische vakorganisatie wordt er niet gemakkelijker om. Zij moet zich in stand houden (integratie) in een maatschappij die zij fundamenteel wil wijzigen (hervorming).

De Wetgever van 1948 en 1952 hield rekening met het bestaan van deze fundamentele opties: hervorming - integratie. Hijzelf verkoos de integratie. De structuur van de bedrijven werd niet fundamenteel gewijzigd. Het gezag van de werkgever werd niet aangetast ⁽¹⁴⁾.

11. Wettelijk en conventioneel regime. — Aan ieder van deze opties beantwoorden specifieke rechtstechnieken. Een revindicatie die niet buiten de bestaande structuren treedt, geeft aanleiding tot een wettelijk systeem zoals wij dit in België kennen (paritaire raden e.a.).

Indien bij de participatie het aksent wordt gelegd op de hervorming, dan beantwoorden hieraan andere organen, die uiteraard hun plaats niet vinden in de gevestigde machten, aangezien zij deze willen hervormen. Hun werking zal hoofdzakelijk een feitelijk gegeven zijn. Hoogstens zal zij conventioneel bepaald worden.

In België wordt de participatie in het bedrijf gedeeltelijk bij de wet (ondernemingsraad en comité voor veiligheid) gedeeltelijk conventioneel (syndicale delegatie) geregeld.

12. Kenmerken van het wettelijk regime: de ondernemingsraad en het comité voor veiligheid. — Het wettelijk regime is hoofdzakelijk afgestemd op de idee van de integratie van de werknemer in de bestaande structuren van het bedrijf. Dit blijkt uit volgende kenmerken ⁽¹⁵⁾:

- de ondernemingsraad onderzoekt alle maatregelen, die geschikt zijn om de geest van samenwerking tussen het ondernemingshoofd en zijn personeel te bevorderen (art. 15 van de wet van 1948);

- de ondernemingsraad oefent zijn bevoegdheid uit binnen de perken van de op de onderneming toepasselijke wetten, collectieve overeenkomsten of beslissingen van de paritaire comités (art. 15, al. 1 van de wet van 1948);

- in verband met de economische en financiële aspecten van het beheer van het bedrijf heeft de ondernemingsraad een informatierecht;

- in verband met de arbeidsvoorwaarden, de arbeidsorganisatie, het rendement van het bedrijf, de criteria van beroepskwalificatie oefent de raad een adviesopdracht uit;

- in verband met de sociale problemen reikt zijn bevoegdheid verder en heeft hij medebeslissingsrecht (collectieve afdanking en wederaanwerving, het arbeidsreglement, verlofdagen, maatschappelijke werken);

- het comité voor veiligheid heeft een praktisch uitsluitende adviesbevoegdheid over de problemen van veiligheid, hygiëne en verfraaiing;

- het wettelijk gezag van het ondernemingshoofd wordt niet aangetast (Ontwerp van Overeenkomst tot sociale solidariteit Dl. 1).

In verband met de structuren en de werking van de raad en het comité kunnen volgende punten aangehaald worden:

- de Raad en het Comité zijn paritair;

- het Voorzitterschap wordt waargenomen door het ondernemingshoofd;

- de werknemers zijn gebonden aan het beroepsgeheim;

- de afgevaardigden van de werknemers worden verkozen en niet aangeduid door de vakorganisatie;

- de werknemers genieten van een wettelijke bescherming.

Andere kenmerken duiden op een reformistisch streven:

- alleen de meest representatieve vakorganisaties mogen kandidaten voordragen; de vakorganisaties hebben de rechtspersoonlijkheid niet;

- noch de raad, noch het comité hebben de rechtspersoonlijkheid.

13. Kenmerken van het conventioneel regime: de syndicale delegatie. — Bij de syndicale delegatie ligt het aksent op de revindicatie, waarbij men eventueel buiten de bestaande structuren wil treden.

Het oorspronkelijk statuut van de syndicale delegatie is niet wettelijk geregeld. Zij heeft een conventioneel statuut ⁽¹⁶⁾.

Bepaalde bevoegdheden van de syndicale delegatie wijzen op integratie als bv.:

- de plicht van toezicht op de toepassing van de sociale wetten (art. 5 van de Nationale Overeenkomst van 16-17 juni 1947);

- de plicht tot verzoening (art. 6 van de Nationale Overeenkomst).

In feite is de opdracht van de syndicale delegatie zeer algemeen. Zij vertegenwoordigt de vakorganisaties. Bij gebrek aan een juridisch afgebakend statuut kan zij zowel integratie als hervorming in het bedrijf nastreven.

IV. Kritische beschouwingen.

14. De participatie. — De deelname van de werknemer aan het beheer van het bedrijf stelt het probleem van de structuur ervan. Deze structuren moeten reeds wegens interne factoren aangepast worden ⁽¹⁷⁾.

Zo zijn er bv.:

- de toenemende rol van de manager ten opzichte van de kapitaal-aanbrenger;

- het onderbreken van de gezagsfunctie op bepaalde niveau's, wegens de toenemende deskundigheid van bepaalde functies, die ontsnappen aan een reëel toezicht;

- de internationale groei van de bedrijven;

- de vlugge evolutie van de productietechnieken.

Andere factoren spelen eveneens een bijzondere rol.

De werknemer zoekt zijn plaats in het bedrijf en verplicht dit laatste tot een aanpassing van de structuur. Inderdaad, indien de werknemer er zich vroeger toe beperkte zijn arbeid te verhuren als een zaak, huur voor dewelke hij een vergoeding ontving, dan is dit het geval niet meer. Hij wil opgenomen, geïntegreerd worden, in de maatschappij. Hij wil betrokken worden bij de leidinggeving ⁽¹⁸⁾.

De vraag stelt zich onmiddellijk waar deze evolutie zal eindigen. Zal zij leiden tot een evenwichtige verdeling van

de macht tussen arbeid en kapitaal of zal het eindpunt van de evolutie het autonoom beheer door de werknemers zijn?

Dit punt werd reeds behandeld onder de rubriek integratie-hervorming. Daar werd vastgesteld dat beide opties fundamenteel tegenstrijdig worden vanaf een bepaald niveau. Deze vaststelling zal haar invloed hebben op de voorgestelde structuren van het bedrijf.

De vraag moet inderdaad gesteld worden in welke mate beide opties elkaar uitsluiten.

Zij wordt voorafgegaan door een meer fundamentele vraag, nl. te weten of de integratie van de werknemer als volwaardig burger mogelijk is in een liberale productie-verhouding?

Indien het antwoord positief luidt, dan heeft dit als resultaat dat men aanvaardt, dat de werknemer naast de werkgever in hetzelfde orgaan kan plaatsnemen en dat zij samen zullen praten en beslissen over de evolutie van het bedrijf.

Indien het antwoord negatief is, dan stelt zich de vraag te weten welke de meest adequate organismen voor participatie zijn in de huidige context, rekening houdend met het feit dat men op min of meer lange termijn deze context fundamenteel wil wijzigen.

15. *Mogelijke opties.* — Uit hetgeen voorafgaat blijkt dat het probleem als volgt mag gesteld worden:

— de deelname van de werknemer aan het beheer van het bedrijf moet gezien worden in het meer ruime kader van de organisatie van het bedrijfsleven;

— de economische doelstellingen die men hierbij nastreeft, bepalen de etappen van de evolutie.

Volgende mogelijkheden doen zich voor:

1. De werknemer maakt geen aanspraak op deelname in het beheer van het bedrijf, hetzij dat hij het zelf weigert, hetzij dat de werkgever het hem weigert.

2. Men is van oordeel dat de huidige structuur van het bedrijfsleven de werknemers in staat zal stellen zich volledig te integreren.

3. Men is van oordeel dat de huidige maatschappij de werknemers afstoot zodanig dat zij ervan vervreemden.

Aan ieder van deze mogelijkheden beantwoordt een welbepaalde juridische structuur van het bedrijf.

16. *Uitsluiting van de werknemer.* — De werknemer wordt uitgesloten of weigert bij het beheer van het bedrijf betrokken te worden. Hij beperkt er zich toe zijn arbeid te verhuren en een vergoeding te ontvangen.

De structuur van het bedrijf moet dan uitsluitend aan de technische evolutie worden aangepast als bv.

— toename van de rol van de manager;

— groei van het bedrijf;

— snelle evolutie van de productiemethoden.

De vraag stelt zich echter te weten in welke mate de spanningen tussen werkgever en werknemer zullen opgelost worden, indien zij blijken voort te vloeien uit de structuur zelf van het bedrijf.

17. *Integratie in de bestaande structuur.* — Men is van oordeel dat de belangstelling tussen werkgever en werknemers kan opgelost worden binnen de huidige fundamentele maatschappelijke structuur, d.i. deze die vrijheid van handel en nijverheid en de private toeëigening van de productiemiddelen als grondslag heeft.

De integratie van de werknemer in het bedrijf vergt dan geen fundamentele structuurhervormingen. De arbeid zal een volwaardige plaats naast het kapitaal verwerven. Beiden zullen uitgroeien tot een evenwichtige bedrijfsgemeenschap.

In deze opvatting worden rechtstechnieken gebruikt als: medebeheer, copartnership, deelname in de winst, informatie, toezicht. Zij leiden tot de oprichting van organismen

waar werkgevers en werknemers samen praten in eenzelfde organisme: het systeem van onze huidige paritaire ondernemingsraden en comités voor veiligheid en hygiëne.

Maar zelfs in deze opvatting is het een vergissing te denken — zoals men het in 1948 wel deed — dat het volstaat bepaalde organen op te richten binnen het bedrijf zonder de nodige nevenaanpassingen. Een ondernemingsraad kan niet werken zoals de traditionele raad van beheer. De werknemers-afgevaardigden hebben noch de vorming, noch de bekwaamheid van een beheerder van een maatschappij. De praktische werking van ons huidig systeem toont aan dat zich in het bedrijf aanpassingen opdringen⁽¹⁹⁾.

De nodige organismen (bv. studietoelagen, experts) moeten opgericht worden om de raden en comités bij te staan bij hun taak.

De afgevaardigden zelf moeten kunnen beschikken over de nodige tijd en rechten om hun opdracht uit te oefenen. De banden tussen de paritaire raden en de beheersinstanties moeten geïnstitutionaliseerd worden.

Volgens deze opvatting moet een voortdurende toename van de bevoegdheid van de paritaire organen mogelijk worden. Men moet immers komen tot het evenwicht tussen arbeid en kapitaal, nagestreefd in deze bedrijfsgemeenschap.

Onmiddellijk stelt zich de vraag te weten of deze bijkomende structuren de doeltreffendheid van het beheer in het bedrijf niet zullen schaden. De nodige aanpassingen moeten ook op dit gebied gebeuren. Het functioneel in elkaar passen van de nieuwe instanties en de reeds bestaande is een allereerste vereiste.

18. *Directe democratie en syndicale structuur.* — Uit de meest recente sociale gebeurtenissen als bv. de stakingen in het Limburgse steenkoolbekken blijkt nogmaals, ook in een systeem van integratie, dat in de schoot van het bedrijf spanningen ontstaan tussen werknemers en vakbond. Dit vergt een aanpassing van de syndicale structuur binnen de bedrijfsgemeenschap. In de volgende rubriek zullen wij het hierover hebben.

19. *Hervorming van de bestaande structuur.* — Volgens deze opvatting bestaat er een voortdurende oppositie tussen werknemer en werkgever over de fundamentele structuur van de economische verhoudingen. De hervorming ervan wordt als uiteindelijk doel gesteld. Dit houdt in dat een machtsverhouding moet tot stand komen waarbij hervormingen kunnen doorgevoerd worden.

De deelname van de werknemers aan het beheer van het bedrijf zal dan geschieden in organen die zulke machtsverhouding in de hand zullen werken. Organen die niet geïntegreerd worden in de bestaande structuren lijken de meest aangewezen. Zij moeten radicale stellingnamen mogelijk maken.

Zulke organismen zullen niet paritair zijn. Inderdaad in de schoot van paritaire raden heeft de werknemer af te rekenen niet alleen met de oppositie van de werkgever, maar eveneens met een eigen tendens tot integratie. Het is inderdaad zo dat zelfs indien hervormingen worden nagestreefd de eerste vereiste is te bestaan, te overleven. Om te kunnen bestaan moet men worden opgenomen in de maatschappij, dus geïntegreerd. Men herstelt enigszins het evenwicht in de machtsverhoudingen door het oprichten van homogene werknemersraden waarbij de werknemer slechts in een later stadium met de werkgever geconfronteerd wordt.

Deze oprichting vergt een aanpassing van de bestaande structuren. De bevoegdheid van de syndicale delegatie zal nauwkeurig moeten omschreven worden en afgebakend ten opzichte van de homogene werknemersraad. Proceduren voor contactname tussen werknemersraad en beheersinstanties zullen moeten uitgewerkt worden.

Deze homogene werknemersraden kunnen niet beschouwd worden als een bijkomende schakel in de huidige structuur. Zij zouden in de plaats komen van de bestaande ondernemingsraden en comités. De onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers zouden plaatsgrijpen in een contactcomité, dat niet paritair hoeft te zijn. Het volstaat dat de afgevaardigden van beide partijen er in naam van hun opdrachtgevers zouden kunnen spreken.

Aangezien de werknemersraad niet wil geïntegreerd worden zal hij buiten de beslissingsbevoegdheid blijven en zal hij hoofdzakelijk een informatie- en controleopdracht uitoefenen.

Het is echter niet realistisch te denken datgene overboord te kunnen gooien, dat tot heden toe verworven is. Het experiment van de paritaire ondernemingsraad, integrerend orgaan, is onontbeerlijk geweest. Bepaalde van zijn opdrachten zullen kunnen behouden blijven in de mate waarin hun integrerende tendens de hervorming van het bedrijf niet in het gedrang brengt. Men denkt hier aan bepaalde technische en sociale problemen (bv. sociale diensten, betaald verlof, toezicht op de wetgeving, opstellen arbeidsreglement). De raad zal hen echter in plaats van een recht op advies, suggestie of medebeslissing en beslissingsrecht (bv. sociale werken) of onderhandelingsrecht toegewezen krijgen.

20. *Het huidige stelsel.* — Het huidige stelsel heeft kenmerken zowel van de ene als van de andere optie.

Fundamenteel beoogt het huidige stelsel de integratie van de werknemer in de bestaande structuren. Hieraan ontsnappen regels als bv. de feitelijke status van de ondernemingsraad, de syndicale delegatie, en van de vakorganisaties. In het algemeen staan zij buiten de gevestigde rechtsstructuren. Vandaar de talrijke controversen die op dat punt bestaan ⁽²⁰⁾.

Het is zo dat hogervermelde technieken onvoldoende zijn om de spanningen in de arbeidsverhoudingen op te heffen. Recente gebeurtenissen hebben aangetoond dat een systeem van werknemersparticipatie, homogeen of niet, onvoldoende is om de spanningen in de arbeidsverhoudingen op te vangen. De conflicten tussen de vakbonden, hun leden en niet gesyndiceerden tonen dit aan. De indirecte participatie moet klaarblijkelijk aangevuld worden met een democratische werking van de vakorganisaties en de verwezenlijking van een zo groot mogelijk directe democratie in de collectieve en individuele arbeidsverhoudingen ⁽²¹⁾.

21. *Directe democratie.* — Hieronder verstaan wij de mogelijkheid die aan iedere werknemer wordt geboden om rechtstreeks zonder tussenpersoon betrokken te worden bij de gezagsuitoefening.

Directe democratie is echter slechts mogelijk tot op een beperkte hoogte en in een beperkte groep. Vanaf een bepaald niveau is zij feitelijk onhoudbaar en kan zij niet efficiënt georganiseerd worden. Vergaderingen met een groot aantal leden kunnen slechts beslissingen treffen van algemene politiek. De betrokkenen kunnen bovendien geen permanente controle uitoefenen en kunnen slechts een beperkt aantal malen vergaderen. De aangewende techniek moet dus aangepast worden aan het niveau waarop de gezagsfunctie moet uitgeoefend worden.

De minst complexe arbeidsverhouding is de directe verhouding werkgever-werknemer bij de uitoefening van diens arbeidsprestatie. In ons rechtstelsel wordt deze verhouding gekenmerkt door het bestaan van een band van ondergeschiktheid. Als eerste vereiste voor het verwezenlijken van directe democratische verhoudingen lijkt het ons nodig deze band van ondergeschiktheid volledig te «herzien» ⁽²²⁾. Aan de werknemers moet een grotere verantwoordelijkheid worden toegewezen. Zij zullen achteraf ter verantwoording geroepen worden.

Deze formule veronderstelt dat de betrokken werknemer op het hem toegewezen domein werkelijk bekwaam is, belangstelling heeft voor zijn taak en een vorming heeft genoten die hem in staat stelt kritisch en dus soepel te oordelen over zijn arbeidstaak. In principe moet het rendement van deze werknemer hoger liggen dan bij hem die zijn opdracht automatisch uitvoert. Deze formule beantwoordt aan de noodzaak de arbeidsfunctie aan te passen aan een steeds groter wordende deskundigheid van de taken en aan de snelle evolutie van de productiemethoden.

Een andere formule van directe democratie kan worden uitgewerkt op het niveau van de kleinste autonome productie-eenheid. Wij denken hier bv. aan de Joegoslavische productie-eenheden ⁽²³⁾. De werknemers worden betrokken bij het bepalen van de loonniveaus en de arbeidsvoorwaarden. Dit geldt echter slechts als referentie. Gezien de verscheidenheid van de economische systemen gaat een vergelijking niet op.

Tot besluit mag men echter zeggen dat ook in onze economische structuur gelijkaardige formules van directe democratie onontbeerlijk zijn. Hun betekenis zal echter volkomen anders zijn.

22. *De syndicale democratie.* — De rol van de vakorganisaties neemt, naarmate de participatie wordt uitgebouwd, in grote mate toe. Het georganiseerd optreden is de enige mogelijkheid van de werknemers om zich te laten gelden.

Indien het uiteindelijk doel is maatschappelijke verhoudingen uit te bouwen waarin de werknemer als mens centraal gesteld wordt en de vakorganisatie het middel is dat daartoe wordt aangewend, dan aanvaardt men dat alle beslissingsmacht uitgaat van de basis. De vakbonden moeten dan ook in de bedrijven in staat gesteld worden om democratisch te werken, zodanig dat een permanente doorstroming van de basis tot bij de syndicale leiding kan plaatsgrijpen. De syndicale structuur en werking moet hier worden op afgestemd. Dit kan gebeuren bv. door het toekennen van uren-krediet aan de gesyndiceerden voor het bijwonen van vergaderingen, het inrichten van syndicale vergaderingen binnen het bedrijf, het opwekken van belangstelling bij de werknemers voor het vakbondsleven door een maatschappelijke vorming te binden aan een beroepsvorming ⁽²⁴⁾.

De uitbouw van een syndicale democratie is onontbeerlijk voor het goede verloop van de participatie van de werknemer aan het beheer van het bedrijf. Gebeurt dit niet, dan loopt de vakorganisatie het risico te vervreemden van de massa van de werknemers en een muur te vormen tussen werkgevers en werknemers. Dit zou de oplossing van de spanningen in het bedrijf niet in de hand werken.

Men moet zich echter geen illusies maken over de werkelijke wil van de massa van de werknemers om aan het syndicaal leven deel te nemen. Doorgaans ligt de belangstelling elders en wordt zij slechts sporadisch en in crisisperiode opgewekt.

Het vormen van kritisch denkende mensen zal de oplossing van het participatieprobleem wel in de hand werken.

V. *Besluit.* — Het lijkt belangrijk dat zowel de werkgevers als de werknemersorganisaties thans een duidelijke keuze maken. Wensen zij een vorm van participatie waarbij de werknemer ingeschakeld wordt in de huidige bedrijfsstructuur of wensen zij deze structuur te wijzigen.

De rechtstechniek die aan deze keuze beantwoordt is inderdaad fundamenteel verschillend: integratie veronderstelt het bestaan van paritaire raden.

De hervorming is beter gediend met homogene werknemersraden.

Maxime STROOBANT,
Docent V.U.B.

- (1) Zie Van de Vall M., *De Vakbeweging in de welvaartstaat*, Meppel, Uitg. J. A. Boom en Zoon, 2de Uitg., 1967, p. 175 en vlg.
- (2) Algemeen Belgisch Vakverbond, *Arbeidscontrole*, Brussel, A.B.V.V., 1969, p. 9 en vlg.
- Algemeen Christelijk Vakverbond, *Het A.C.V. verantwoordelijk voor de toekomst*, Brussel, Uitg. A.C.V., 1969, p. 308 en vlg.
- Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België, *Sociaal economisch programma*, Statutair Congres, 29-30 november 1969. Oostende, Brussel, Uitg. A.C.L.V.B., p. DI en vlg.
- (3) Stroobant Maxime, *De economische bevoegdheid van de ondernemingsraden in België*, in *Studies en Voordrachten* — Vrije Universiteit Brussel, 1963, II. p. 32 en vlg.
- (4) A.B.V.V., *Arbeiderscontrole*, Verslag, Brussel, 1969, p. 9.
- (5) Pauss, *La Faillite des conseils d'entreprise*, in *La Revue d'étude de la C.S.C.*, 1957, nr. 5, p. 376.
- A.C.V., *Het A.C.V. verantwoordelijk voor de toekomst*, Brussel, Uitg. A.C.V. 1969, p. 308.
- (6) A.C.V., Houthuys, *Toespraak gehouden tijdens de sociaal economische conferentie van februari 1970*, A.C.V., Brussel, 1970, p. 8.
- (7) A.C.L.V.B., *Verslag over medezeggenschap en interessering*, 29-30 november 1969, p. DI à D35. Zie ook «Besluiten».
- (8) De Staercke, *Toespraak gehouden op de sociaal economische conferentie*, februari 1970, V.B.N., Brussel, 1970, p. 3 en vlg.
- (9) *Verslag uit naam van de Commissie van Economische Zaken belast met het onderzoek van het wetsontwerp houdende organisatie van het bedrijfsleven*, uitgebracht door P. Van Zeeland, Parl. Besch. Senaat, 1947-1948, nr. 489, p. 42.
- (10) — Wet van 20 september 1948, houdende organisatie van het bedrijfsleven (B.S. 27-28 september 1948).
- Wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen (B.S. 19 juni 1952).
- De Nationale Overeenkomst van 16-17 juni 1947, betreffende de algemene principes der syndicale afvaardigden van het personeel van de onderneming (B.S. 28 juni 1947).

- (11) Zie in dit verband Blanpain, Roger, *Handboek van het Belgisch Arbeidsrecht*, I. Collectief Arbeidsrecht, Uitg. Gent Story-Scientia, P.V.B.A., 1968, p. 234. Prof. Blanpain noemt het onderscheid theoretisch. Het bestaan van afzonderlijke organen alleen op grond van dit onderscheid mag dus in vraag gesteld worden.
- (12) Zie Carrier Denis, *La Stratégie de la négociation collective*, P.V.F. Paris, 1967, p. 72.
- (13) Id. p. 135.
- (14) Verbond van de Belgische Nijverheid, *Ondernemingen en Comités voor Veiligheid en Hygiëne*, Brussel, V.B.N., 1958, p. 27.
- (15) Delperée A., *Les relations entre employeurs et travailleurs dans le pratique*: Rapport National Belge, Luxembourg, C.E.C.A., 1967, p. 136 en ss.
- (16) Zie Blanpain R., op. cit., p. 235.
- (17) Janne H., *Mutaties van de moderne maatschappij*, Brussel, A.B.V.V., Versie II, 1970, p. 42 en vlg.
- (18) Zie Payet Maurice, *L'intégration du travailleur à l'entreprise*, Ed. Payot, Paris, 1961, 324 p.
- Dubreuil Hyacinthe, *Le véritable intéressement des travailleurs à la vie de l'entreprise*, Ed. de l'Entreprise Moderne, Paris, 1. d., p. 142.
- (19) «*De werking van de ondernemingsraden in België*» — *Sociologische Analyse*. — Sociologisch onderzoeksinstituut - K.U.L. - 1967, p. 95. Enquête verricht in opdracht van de N.A.R.
- (20) Zie Spitaels, *De vakbeweging in België* - Brussel, Ed. Institut de Sociologie - U.L.B. 1969, 96 p.
- Blanpain R., op. cit., p. 207.
- (21) Van de Vall, op. cit., p. 175 en vlg.
- (22) Wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers (B.S. 7 augustus 1963). Verslag aan de Senaat uitgebracht door senator L. E. Troclet, Parl. Besch. Lettug, 1962-1963, nr. 185, blz. 5.
- (23) — *Seminaire international sur la participation des travailleurs aux décisions dans les entreprises*, Belgrade, 2-11-12-69. L'autogestion ouvrière en Yougoslavie, O.I.T., Genève 1969, p. 119.
- Zie ook B.I.T., *La gestion ouvrière dans les entreprises en Yougoslavie*, Genève, 1962, Ed. B.I.T., p. 87 en vlg.
- (24) Van De Vall, op. cit., p. 230.

DE PARITAIRE SAMENSTELLING DER ARBEIDSRECHTBANK

Door het gerechtelijk wetboek van 10 oktober 1967 werd een paritaire samenstelling der arbeidsgerechten en der rechtbanken van koophandel ingesteld. Door paritaire samenstelling wordt bedoeld dat het gerecht is samengesteld uit gelijken (pairs) van de rechtzoekenden.

Voor de arbeidsrechtbank wordt de samenstelling voornamelijk vastgesteld door artikel 81 van het bovenvermelde wetboek. De samenstelling was een compromis tussen de stelling dat de arbeidsrechtbank diene te bestaan uit bijzonder gevormde beroepsmagistraten⁽¹⁾ en de stelling van de voorstanders van de paritaire samenstelling zoals deze tot dan toe gekend was o.m. in de werkrechtshraden⁽²⁾. In feite werd uitgaande van het stelsel der werkrechtshraden een analoge samenstelling bepaald voor alle geschillen waarvoor de arbeidsrechtbank bevoegd is⁽³⁾. In de regel bestaat deze samenstelling uit een college van drie rechters waarvan de voorzitter een beroepsmagistraat is (rechter in de arbeidsrechtbank) en de twee andere rechters lekenrechters zijn (rechters in sociale zaken).

Bij nader toezicht van deze samenstelling blijkt de pariteit welke als grondreden heeft «de betere kennis van de toestanden door de gelijken van de rechtzoekende»⁽⁴⁾ echter slechts vrij summier verzekerd te zijn, en blijven zelfs meerdere vragen omtrent de juiste samenstelling in geschillen welke niet van courante aard zijn voor de arbeidsrechtbank bestaan⁽⁵⁾. Het geciteerd artikel 81 verwijst immers in zijn verschillende leden naar de artikelen 578 en volgende van het gerechtelijk wetboek, waarbij de volstrekte bevoegdheid van de arbeidsrechtbank wordt vastgesteld.

Wat betreft bv. het artikel 578, 1° is de samenstelling van de arbeidsrechtbank duidelijk geregeld door artikel 81,

derde en vierde lid, voor zover het werklieden⁽⁶⁾ en bedienden betreft. Voor de andere arbeidsovereenkomsten, zoals deze voor binnenschippers, voor schepelingen, studenten en dienstboden heeft de wetgever zich ofwel beperkt tot de *wens* van pariteit, uitgedrukt in het laatste lid van artikel 81, ofwel de pariteit eenvoudigweg over het hoofd gezien. Hoewel het de overtuiging is van juristen⁽⁷⁾ en zulks ook enigszins blijkt uit artikel 3 van het gerechtelijk wetboek, is nochtans de rechterlijke organisatie een materie welke tot de openbare orde behoort en dus niet straffeloos over het hoofd kan gezien worden. Bij een onjuiste samenstelling van de rechtbank loopt het vonnis dus het risico van nietigverklaring.

Voor de niet bij artikel 81 uitdrukkelijk geregelde samenstellingen lijkt slechts als enige regel het bijzonder reglement van de rechtbank te kunnen gelden: bij het opmaken van het reglement van de arbeidsrechtbank wordt dus, op grond van analogie of van praktische overwegingen, volgens de werkwijze voorzien in artikel 88, par. 1 van het gerechtelijk wetboek, de keuze gedaan van de Kamer die kennis zal nemen van een geschil bv. betreffende een arbeidsovereenkomst voor schepelingen (al dan niet intellectuele arbeid) of voor de binnenschippers.

Wanneer in de loop van de debatten zou blijken dat een rechtzoekende die zich bv. als bediende voordeed in feite een werkmán is, blijft de Kamer voor dewelke het geschil werd gebracht, bevoegd. Artikel 81, vierde lid zegt immers dat slechts bij betwisting van de hoedanigheid van werkmán of bediende *vóór ieder ander middel*, de Kamer dient te worden aangevuld.

Men mag dus aannemen dat het principe van de pariteit van de rechtzoekende met zijn rechters slechts oppervlakkig werd toegepast in de samenstelling van de arbeids-

rechtbank. Bij de beschouwing van nog andere vorderingen of geschillen die behoren tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank blijkt zulks nog ten overvloede.

Volgens de rechtsleer is immers de arbeidsrechtbank bevoegd voor de vorderingen betreffende de vergoeding van schade voortkomend uit arbeidsongevallen in de overheidssector⁽⁸⁾. Door de wetgever werden echter geen ambtenaren of magistraten voorzien als « pairs » van hun collega's rechtzoekenden. Voor bepaalde takken van de sociale zekerheid wordt de « dispariteit » nog groter. Voor de geschillen opgesomd in artikel 580, 3° betreffende bijvoorbeeld de ziekte- en invaliditeitsregeling voor de minder-validen of voor de leden van de geestelijkheid en de kloosterlingen (niet in dienstverband), wordt er door artikel 81, vijfde lid, een samenstelling bestaande uit een werkgever en een werknemer bepaald. Deze samenstelling wordt eveneens voorzien voor de in artikel 580, 6°, opgesomde geschillen van vrijwillig verzekerden in zake ziekte en invaliditeit (sub a) of in zake ouderdoms- en overlevingspensioenen (sub b), hoewel deze maatschappelijke verzekeringen dikwijls op zelfstandigen van toepassing zijn. De onder 8° van hetzelfde artikel bepaalde geschillen omtrent het gewaarborgd inkomen van bv. een oud-ambtenaar, -militair of -rentenier worden aan de samenstelling werkgever-werknemer onderworpen.

Voor de geschillen waarbij een administratieve geldboete wordt betwist door een « werkgever » in de zin van artikel 2 van de wet van 30 juni 1971 betreffende de administratieve geldboeten wordt eveneens in grote mate de berechting aan een samenstelling werkgever-werknemer opgedragen. Zulks geschiedt zelfs wanneer die « werkgever » geen enkele werknemer tewerkstelt en slechts « als werkgever wordt beschouwd ».

Uit wat voorafgaat blijkt dat, vertrekkend van het beginsel van de pariteit en de vertrouwdeheid met eigen toestanden, men gekomen is tot een pragmatische oplossing van de problemen die zich voordoen voor de samenstelling van de arbeidsrechtbank. Uit de bepalingen van artikel 200, laatste zin van het gerechtelijk wetboek blijkt ten andere dat bij het in het gedrang brengen van de normale loop van de arbeidsrechtbank wegens het openstaan van plaatsen van rechter in sociale zaken een volledige breuk met de pariteit niet wordt uitgesloten.

Dient uit dit alles nu afgeleid te worden dat er geen

nietigheid zou zijn indien de arbeidsrechtbank, buiten het geval voorzien bij artikel 200 van het gerechtelijk wetboek de regelen van artikel 81 niet met nauwgezetheid heeft geëerbiedigd?

Men kan stellen dat in artikel 81 — dat behoort tot het deel van het gerechtelijk wetboek dat handelt over de gerechtelijke organisatie en dienvolgens regelen van openbare orde vaststelt — onderscheid moet worden gemaakt tussen dwingende regelen en aanvullende regelen van de wet. Daar waar uitdrukkelijk bepaalde samenstellingen zijn opgelegd, kan er dus niet van afgeweken worden; waar slechts een wens van de wetgever is uitgedrukt of de samenstelling aan het bijzonder reglement van de arbeidsrechtbank is overgelaten, kan geen nietigheid worden ingeroepen. De rechtspraak heeft nog slechts in zeldzame gevallen dergelijke zaken te behandelen gehad⁽⁸⁾. Men kan redelijkerwijze verwachten dat zij zich aan de bovenvermelde beginselen zal houden.

W. VAN GOETHEM,
Eerste Substituut Arbeidsauditeur.

(1) A propos des projets de réforme du contentieux social, mercuriale prononcée à l'audience solennelle de rentrée de la Cour d'appel de Liège, le 1er septembre 1959 par le Procureur-Général G. Potvin, J.T. 20 sept. 1959; Contentieux social et juridiction sociale, P. Laroque, Droit social, mai 1954.

(2) Réflexions sur la réforme des juridictions du travail, par C. De Swaef, Mélanges offerts à L. E. Troclet, Editions de l'Institut de sociologie - U.L.B.

(3) Beschouwingen rond de huidige wetsvoorstellen op de arbeidsgerechten, K. Van Baarle, R.W. 27 mei 1956.

(4) Verslag over de gerechtelijke hervorming, C. Van Reepinghen, uitgave Belgisch staatsblad 1964, blz. 108.

(5) Arbeidshof Brussel, Afd. Bergen, 10e Kamer, 27 juni 1972 inz. Arbeidsauditeur van Doornik t./ Delaunoy G. en L'union nationale des Fédérations de Mutualités professionnelles de Belgique (onuitgegeven); Verdeling der zaken in de arbeidsrechtbank, J. Van Alsenoy, R.W. 19 november 1972, k. 579.

(6) Artikel 81 gebruikt de term « arbeider » welke zowel een generieke term is, gelijkstaand met « handarbeider » als een speciesbenaming welke niet noodzakelijk de « werkman » aanduidt (sociaal-rechtelijk woordenboek Benelux 1963, blz. 38 tot 150). De bedoeling lijkt hier wel geweest te zijn de « werkman » aan te duiden.

(7) L'ordre public et les droits de l'homme, W.J. Ganshof Van der Meersch, J.T. 1968, blz. 658 en volgende.

(8) Zie het onuitgegeven arrest geciteerd onder voetnoot 5.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 25 mei 1972.

Voorzitter : M. Valentin.

Raadsheer-verslaggever : Baron Richard.

Advocaat-generaal : M. Krings.

Advocaat : Mr. Dassesse.

1. Auteursrechten. — Openbare uitvoering van een muziekwerk. — Privé-kring. — Op platen opgenomen muziekwerk.
2. Vereniging. — V.Z.W. — Beheerders. — Aansprakelijkheid.

1. Het al dan niet openbaar karakter van de uitvoering van een muziekwerk hangt niet af van de aard van het lokaal waar ze plaatsheeft, maar van de toegangsvoorwaarden tot dit lokaal. De bijeenkomst van een privé-kring wordt in beginsel openbaar als, benevens de aangesloten leden, de steunende leden en de ereleden, hun echtgeno-

ten en hun minderjarige kinderen, ook vreemde personen worden toegelaten, welke ook de formaliteiten voor hun toelating zijn. Het openbaar of privé karakter van de uitvoering hangt niet af van het bestaan of het niet-bestaan van publiciteit.

De verspreiding van een op platen ongenomen muziekwerk kan een middel zijn om dit werk in het openbaar uit te voeren.

2. Krachtens art. 14 van de Wet van 27 juni 1921 blijven de beheerders van de verenigingen zonder winst oogmerk aansprakelijk voor de vervulling van de hun gegeven opdracht en voor de misgrepen die zij in hun beheer hebben bedreven.

Coöp. Ver. Sabam t./ v.z.w. Cercle Equestre de Falizes en Verhelst.

Gelet op het bestreden vonnis, op 18 februari 1970 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Dinant;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1319, 1320, 1322, 1349, 1353 van het Burgerlijk Wetboek, 1, 2, 16, 38 (aangevuld bij artikel 2 van de wet van 5 maart 1921) van de wet van 22 maart 1886 op het auteursrecht, 4, lid 1, 5, 6, lid 1, 11, 1, 1°, 13 1, 2°, van de Conventie van Bern voor de bescherming van letterkundige en kunstwerken, ondertekend te Bern op 9 september 1886, aangevuld te Parijs op 4 mei 1896, herzien te Berlijn op 13 november 1908, aangevuld te Bern op 20 maart 1914, herzien te Rome op 2 juni 1928 en herzien te Brussel op 26 juni 1948, van de enige artikelen van de wetten van 30 september 1887 en van 8 juni 1897, 1 van de wetten van 23 mei 1910 en van 5 maart 1921 en van het enig artikel van de wetten van 16 april 1934 en van 26 juni 1951 die respectievelijk genoemde Conventie in haar staat op elk van de voormelde data hebben goedgekeurd, 2, lid 1 en 2, van de Universele Auteursrecht-Conventie en Bijgevoegde Protocollen, ondertekend te Genève op 6 september 1952, 1 van de goedkeuringswet van 20 april 1960 en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis, om de rechtsvordering van eiseres tegen verweerster tot betaling van auteursrechten voor de openbare uitvoering van muziekwerken niet gegrond te verklaren en haar in de kosten van deze partij te veroordelen, na te hebben vastgesteld dat verweerster een « privé-kring » is, ... « dat, naar luid van de statuten en van het huishoudelijk reglement betreffende deze vereniging zonder winstoogmerk, de opsomming van de personen die in de lokalen mogen binnenkomen beperkend is en duidelijk wordt bepaald ; dat de te vervullen voorwaarden eveneens worden vastgesteld » ; dat de afgevaardigden van eiseres, door hun aanwezigheid in de lokalen tijdens de avond van 28 april 1968 « de eigenschap van privé kring geenszins hebben kunnen veranderen, vermits zij zich aan het huishoudelijk reglement hebben moeten onderwerpen door het register van de genodigden van de leden mede te ondertekenen, hoedanigheid (die zij niet hadden en) waarop zij zich hadden beroepen, ... « dat er geen enkele publiciteit was geweest voor deze vergadering die « intieme avondpartij » was genoemd... en « dat er daar bovendien geen orkest doch enkel een platenspeler was », met toepassing van de regel dat « de openbare uitvoering van muziekwerken een begrip is dat door de wetgever wordt overgelaten aan de soevereine beoordeling van de rechtbank in speciale gevallen » en op grond van de hierboven overgenomen feitelijke gegevens, beslist dat « niet kon worden gezegd dat de litigieuze uitvoering openbaar was geweest en onder de toepassing van artikel 16 van de wet van 22 maart 1886 viel » en dat « zo er openbare uitvoering was geweest, ze te wijten zou zijn aan de wederrechtelijke handelingen van de personeelsleden (van eiseres) ... ».

terwijl, eerste onderdeel, de openbare uitvoering van muziekwerken een wettelijk begrip is waarvan de toepassing door de rechter op de soeverein door hem vastgestelde feiten onder de controle van het Hof blijft ; het niet voldoende is dat werken in het lokaal van een privé kring worden gespeeld opdat de uitvoering privé zou zijn ; het evenmin volstaat dat dit lokaal, op grond van de statuten of van het reglement, toegankelijk is voor welbepaalde personen en onder gestelde voorwaarden, inzonderheid dat de genodigden van de leden hun handtekening in een register moeten plaatsen ; de aan de bijeenkomst gegeven kwalificatie en de wijze van uitvoering van het werk onverschillig zijn ; het nodig is dat de vastgestelde feiten het « privé » karakter van de uitvoering doen blijken in de zin van hetgeen een werkelijk karakter van huiselijke intimiteit bezit waar, met toepassing van het algemeen beginsel als bedoeld in artikel 1 van de wet, de wil van de auteur de uitvoering toe te staan wordt vermoed wegens het nut dat ze voor hem heeft ; aldus de kwalificatie

van een uitvoering die niet het vereiste element van openbaarheid bevat ter rechtvaardiging van de inning van de door eiseres gevorderde auteursrechten door het vonnis aan voormelde feiten werd gegeven met schending van de artikelen 1 en 16 van de wet van 22 maart 1886 op het auteursrecht (schending van die wettelijke bepalingen en, voor zoveel als nodig, van de overige in het middel bedoelde bepalingen van deze wet en van de teksten van de Conventie van Bern en van de Universele Conventie, en van de goedkeuringswetten die de toepassing van voornoemde artikelen op de buitenlandse werken en op de rechtverkrijgenden van de auteurs regelen) ; de gevolgtrekking van de rechter bovendien de regels inzake het bewijs door feitelijke vermoedens schendt (schending van de artikelen 1349 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek) en de feitelijke elementen waarop de beslissing wijst haar beschikkend gedeelte niet wettelijk kunnen verantwoorden (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

tweede onderdeel, verweerster, naar luid van haar statuten gepubliceerd in de bijlagen van het Staatsblad van 6 januari 1966, een vereniging zonder winstoogmerk is die voor de verwezenlijking van haar maatschappelijk doel (artikel 4, 4°) en door tussenkomst van haar raad van beheer (artikelen 15 en 16) een organisatie mag oprichten en beheren, « privé kring » genaamd, die door een huishoudelijk reglement wordt beheerst (artikel 21) ; eiseres, zonder te worden tegengesproken, bij conclusie had gezegd dat « het reglement van de kring als leden naast diegenen die juridisch alleen die titel konden hebben en in artikel 6 van de statuten zijn vermeld, een hele reeks personen toeliet die vreemd waren aan de club en met name de echtgenoten en minderjarige kinderen van de leden, de leerlingen van de rijschool, de overheids- personen en genodigden bij de plechtigheden, de genodigden van de afgevaardigde beheerder, de genodigden van de leden maar (zij voor zover) ze het register tekenen » en verweerster bij een brief van 7 mei 1968 had erkend dat « de kring toegankelijk was voor de leden en hun genodigden » ; het bestreden vonnis, door van verweerster zelf een privé kring te maken en door haar statuten op de reglementering van de kring toe te passen, de bewijskracht heeft miskend van deze op 6 januari 1966 gepubliceerde akte (schending van de artt. 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) ; het vonnis, door te beschikken dat krachtens de statuten en het huishoudelijk reglement (als bedoeld in artikel 21) de privé kring toegankelijk is voor limitatief en duidelijk vastgestelde personen, de bewijskracht van die teksten en van voornoemde brief van 7 mei 1968 heeft miskend (schending van dezelfde wettelijke bepalingen) ; het niet passend met redenen is omkleed in verband met het middel dat eiseres regelmatig bij conclusie had afgeleid uit genoemde statuten, reglement en brief betreffende het toegankelijk zijn van de kring voor andere reeksen of categorieën van personen dan de leden van verweerster (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat, onverminderd de toepassing van de wet van 11 maart 1958, die vreemd is aan het onderhavige geval, de auteur van een letterkundig of kunstwerk, naar luid van het in het middel vermelde artikel 1 van de wet van 22 maart 1886, alleen het recht heeft om het opnieuw uit te geven of machtiging te verlenen om zulks te doen, op welke wijze of in welke vorm het ook zij ;

Dat niettemin krachtens artikel 16 van deze wet de toestemming van de auteur tot de uitvoering of vertoning, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, van een muziekwerk slechts wordt vereist voor zover ze openbaar is ;

Dat de beperking van de vermogensrechten van de auteur, in geval van niet-openbare uitvoering of vertoning

van een muziekwerk, de beperkende uitlegging van het begrip privé-uitvoering ten gevolge heeft ;

Overwegende dat de beoordeling van het openbaar of privé karakter van de uitvoering of van de vertoning aan de feitenrechter behoort maar dat het Hof dient te controleren of de feiten waarop die rechter zijn overtuiging steunt wettelijk de gevolgtrekking verantwoorden die hij er in rechte uit afleidt, bijgevolg of zijn beslissing het begrip van niet-openbare uitvoering of vertoning miskent zoals het door voornoemde wet van 22 maart 1886 wordt opgevat ;

Overwegende dat het vonnis, om te beslissen dat ten deze de uitvoering niet openbaar was, steunt op de overweging enerzijds, dat ze in de lokalen van de privé kring van verweerster heeft plaatsgehad, anderzijds, dat de opsomming van de personen die in haar lokalen mochten binnenkomen bij haar statuten en huishoudelijk reglement beperkend en duidelijk was vastgesteld ; dat de te vervullen voorwaarden eveneens worden opgegeven, onder meer dat de genodigden, alvorens binnen te komen, hun handtekening in het register van de genodigden van de leden moeten plaatsen ; dat er voor deze vergadering, « intieme avondpartij » genoemd, geen publiciteit is geweest en zeker niet voor het bal dat in de loop van de avond is begonnen en dat oorspronkelijk niet was voorzien ; dat er geen orkest maar een platenspeler was ;

Overwegende dat, volgens artikel 3 van het regelmatig aan het Hof voorgelegd reglement van de privé kring van verweerster, als leden van de privé kring worden beschouwd, niet alleen de aangeslotenen, steunende en ereleden van eiseres, maar, benevens de echtgenoten of mannen en de minderjarige kinderen van die leden, de leerlingen van de onderwijsinrichtingen die in groep naar de rijkschool komen, voor een dag de overheidspersonen en de genodigden tot de plechtigheden of feestelijkheden die zij inricht, eenieder die is uitgenodigd door haar afgevaardigd beheerder of door een lid onder voorwaarde, in dit laatste geval, het register van de genodigden in te vullen en te ondertekenen met mede-ondertekening door dit lid ;

Overwegende dat het al dan niet openbaar karakter van de uitvoering of vertoning van een muziekwerk niet afhangt van de aard van het lokaal waar ze hebben plaatsgehad maar van de toegangsvoorwaarden tot dit lokaal ; dat in beginsel openbaar wordt de bijeenkomst van een privé kring waartoe, benevens de aangeslotenen, steunende en ereleden, hun echtgenoten en hun minderjarige kinderen, vreemde personen worden toegelaten, welke ook de formaliteiten voor hun toelating zijn ;

Dat het openbaar of privé karakter van de uitvoering of vertoning evenmin van het bestaan of het niet-bestaan van publiciteit afhangt en dat de verspreiding van een op platen opgenomen muziekwerk een middel kan zijn om dit werk in het openbaar uit te voeren ;

Overwegende dat het vonnis aldus niet bestreden beschikkend gedeelte niet wettelijk heeft verantwoord ;

Dat het middel aldus gegrond is ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 14 van de wet van 27 juni 1921 waarbij aan de verenigingen zonder winstgevend doel rechtspersoonlijkheid wordt verleend, 1, 16 van de wet van 22 maart 1886 op het auteursrecht en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis, dat het tegenberoep van eiseres verwerpt, bevestigt dat verweerder, zonder kosten, buiten de zaak wordt gesteld op de rechtsvordering tot betaling van schadevergoeding om, zonder toelating, in het openbaar door het auteursrecht beschermde muziekwerken te hebben uitgevoerd, op grond dat, met toepassing van artikel 14 van de wet van 27 juni 1921, hij ten deze

slechts als afgevaardigd beheerder van de verwerende vereniging zonder winstoogmerk was opgetreden,

terwijl eiseres bij conclusie had betoogd dat verweerder, als afgevaardigd beheerder, aan het door verweerster gepleegd oneigenlijk misdrijf had meegewerkt, al was het maar door gebrek aan toezicht, en dat hij aldus samen met haar er alle gevolgen van moest dragen ; een afgevaardigd beheerder van een vereniging zonder winstoogmerk, zoals elke mandataris of elk orgaan van een rechtspersoon, jegens derden samen met de rechtspersoon zelf persoonlijk aansprakelijk blijft voor de fouten in zijn beheer ; het vonnis, door integendeel te stellen dat verweerder, wegens zijn hoedanigheid, in geen geval moest instaan voor de tegen hem ingestelde rechtsvordering, alle in het middel aangeduide wettelijke bepalingen heeft geschonden ; het vonnis, door geen onderzoek te wijden aan de medewerking, door gebrek aan toezicht, die uitdrukkelijk aan verweerder werd verweten, in elk geval niet passend heeft geantwoord op het middel van eiseres (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat het vonnis, dat de gronden van de eerste rechter overneemt, beslist dat, daar de tweede verweerder slechts als afgevaardigd beheerder van de eerste verweerster, een regelmatig opgerichte vereniging zonder winstoogmerk, was opgetreden, hij niet persoonlijk kan gebonden zijn, met toepassing van artikel 14 van de wet van 27 juni 1921 waarbij aan de verenigingen zonder winstgevend doel en aan de instellingen van openbaar nut rechtspersoonlijkheid wordt verleend ;

Maar overwegende dat krachtens deze wettelijke bepaling de beheerders van de verenigingen zonder winstoogmerk aansprakelijk blijven voor de vervulling van de hun gegeven opdracht en voor de misgrepen die zij in hun beheer hebben bedreven ;

Overwegende dat het vonnis, dat niet heeft onderzocht of de door eiseres aan de 2e verweerder verweten medewerking aan het oneigenlijk misdrijf ten opzichte van deze laatste bewezen was, niet, zonder voornoemd art. 14 te schenden, heeft kunnen beslissen dat deze verweerder, krachtens die wetsbepaling, niet persoonlijk jegens eiseres kon gebonden zijn en niet passend heeft geantwoord op de conclusie van deze laatste ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis behalve in zover het « de geïntimeerden sub 2 » zonder kosten buiten de zaak stelt ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter zou worden beslist ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Namen, zitting houdend in hoger beroep.

HOF VAN CASSATIE

3e Kamer. — 13 december 1972.

Voorzitter : M. Wauters.

Raadsheer-verslaggever : M. Meeüs.

Advocaat-generaal : M. Lenaerts.

Advocaten : Mrs. A. Bayart en G. van Hecke.

Comité voor Veiligheid en Gezondheid. — Verkiezing van personeelsafgevaardigden.

1. Voordracht van kandidaten. — Geen voorafgaande klacht. — Vorderingsrecht van werkgever.

2. Wet. — Uitvoeringsbesluit. — Bevoegdheid tot regeling

van gerechtelijke procedure. — Geen beperking van vorderingsrecht.

1. *De werkgever kan een vordering instellen tegen de voordracht van kandidatenlijsten ingediend met het oog op de verkiezing van personeelsafgevaardigden in het veiligheidscomité, zelfs indien er geen klacht van de werknemers of van de betrokken representatieve organisaties is.*
2. *De door de wet aan de Koning verleende macht om de procedure tot het instellen van een rechtsvordering te regelen houdt niet in dat het vorderingsrecht van de werkgever zou kunnen beperkt worden tot het geval waarin de voordracht van kandidaten aanleiding heeft gegeven tot een voorafgaande klacht van de werknemers of van de betrokken representatieve organisaties.*

A.B.V.V. en Haesebrouck t./ N.V. Fabrique Nationale d'Herstal.

Gelet op het bestreden arrest, op 3 november 1971 gewezen door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 1, paragraaf 4, h, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd bij de wetten van 28 januari 1963, 16 januari 1967, 10 oktober 1967 en 17 februari 1971, en voor zoveel als nodig van de artikelen 25, 57 en 58 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 betreffende de aanwijzing van de personeelsafgevaardigden in de comités en arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen,

doordat, na terecht geconstateerd te hebben dat de vordering, welke verweerster in hoedanigheid van werkgeefster had ingesteld, niet strekte tot nietigverklaring van de verkiezingen van de leden van het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, en dat derhalve de artikelen 57 en 58 van voormeld koninklijk besluit van 18 februari 1971 ten deze niet toepasselijk waren, dat gezegde vordering ertoe strekte voor recht te horen zeggen dat tweede eiser onwettelijk door eerste eiser op de lijst van de kandidaten-bedienden voor gezegde verkiezingen werd geplaatst, doch dat artikel 25 van voormeld koninklijk besluit ten deze evenmin toepasselijk was, daar de vordering, welke in gezegd artikel 25 aan de werkgever wordt voorbehouden, beperkt is tot het geval waarin klacht werd neergelegd door de werknemers of door de betrokken representatieve organisaties, wat ten deze niet gebeurde, het arrest beslist dat voormeld koninklijk besluit het vorderingsrecht van de werkgever, zoals bepaald in artikel 1, paragraaf 4, h, meer in het bijzonder 3°, van voormelde wet van 10 juni 1952, gewijzigd zoals gezegd, niet vermocht te beperken en dat hieruit volgt dat, nu de procedure met betrekking tot het uitoefenen door de werkgever van gezegd vorderingsrecht door de Koning niet is geregeld, op die vordering de gewone regelen gesteld door het Gerechtelijk Wetboek van toepassing zijn,

terwijl uit de bepalingen van artikel 1, paragraaf 4, h, van voormelde wet van 10 juni 1952, gewijzigd zoals gezegd, volgt dat het in die wettelijke bepaling aan de werkgevers, de werknemers en de betrokken representatieve organisaties toegekende vorderingsrecht slechts kan worden uitgeoefend overeenkomstig de door de Koning bepaalde procedure en derhalve slechts in de mate waarin de Koning die procedure heeft bepaald, zodat, aangezien de Koning geen procedure heeft bepaald voor de door verweerster ingestelde vordering, verweerster die vordering niet vermocht in te stellen, ook niet overeen-

komstig de procedure bepaald door het Gerechtelijk Wetboek :

Overwegende dat, luidens artikel 1, paragraaf 4, h, lid 2, 3°, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, gewijzigd bij de wet van 17 februari 1971, de werkgevers, de werknemers of de betrokken representatieve organisaties, bij de arbeidsrechtbank van het rechtsgebied waarin de zetel van de onderneming is gevestigd, een vordering kunnen instellen, volgens de procedure die door de Koning wordt bepaald, tot beslechting van een geschil betreffende de aanplakking en de voordracht van de kandidatenlijsten met het oog op de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel bij het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen ;

Overwegende dat artikel 25 van het ter uitvoering van voormelde wet van 10 juni 1952 genomen koninklijk besluit van 18 februari 1971 betreffende de aanwijzing van de personeelsafgevaardigden in de comités en arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, de procedure van de vordering van de werkgever tegen de voordracht van de kandidaten alleen regelt voor het geval waarin deze voordracht aanleiding heeft gegeven tot een bij de werkgever ingediende klacht van de werknemers die op de kiezerslijsten voorkomen of van de betrokken representatieve organisaties ;

Overwegende dat de door de wet aan de Koning verleende macht om de procedure te regelen niet inhoudt dat het vorderingsrecht van de werkgever tot bedoeld geval zou kunnen worden beperkt ;

Overwegende dat de werkgever derhalve een vordering kon instellen tegen de voordracht van de kandidatenlijsten met het oog op de verkiezing van de afgevaardigden van het personeel bij het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, zelfs indien er geen klacht van de werknemers of van de betrokken representatieve organisaties is ;

Overwegende dat het middel, waarbij de eisers zich ertoe beperken aan te voeren dat, nu de Koning geen procedure heeft bepaald voor de door de werkgever in die omstandigheden ingestelde vordering, verweerster een dergelijke vordering niet vermocht in te stellen, naar recht faalt ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk eWetboek, 700, 704 en 706 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat, nadat verweerster in haar inleidend verzoekschrift van 25 mei 1971 verklaard had dit verzoekschrift in te dienen overeenkomstig de bepalingen van artikel 57 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 betreffende de aanwijzing van de personeelsafgevaardigden van de comités en arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, nadat de eisers in hun conclusie op 11 juni 1971 ter griffie van de arbeidsrechtbank neergelegd, gesteld hadden dat de vordering van verweerster niet ontvankelijk was, omdat zij niet strekte tot nietigverklaring van de verkiezingen en omdat er geen klacht was geweest uitgaande van de werknemers of van de representatieve organisaties tegen het plaatsen van tweede eiser op de lijst van de kandidaten-bedienden, zodat verweerster noch de bepalingen van artikel 57 noch die van artikel 25 van voormeld koninklijk besluit kon inroepen om haar vordering in te dienen, en nadat de eisers, in hun conclusie voor het arbeidshof genomen, hadden laten gelden dat, nu verweerster had toegegeven de procedure bepaald door artikel 57 van voormeld koninklijk besluit te gebruiken, zij de ontvankelijkheid van haar vordering niet kon steunen op de beschou-

wing dat de werkgever de hem door de wet van 10 juni 1952 toegekende rechten kon uitoefenen overeenkomstig de gemeenrechtelijke procedure, het arrest beslist dat de vordering van verweerster ontvankelijk was, omdat zij de haar door de wet toegekende vordering overeenkomstig de regelen van het Gerechtelijk Wetboek mocht indienen, en aldus impliciet beslist dat verweerster haar vordering overeenkomstig de procedureregelen van het Gerechtelijk Wetboek heeft ingeleid,

terwijl, eerste onderdeel, uit het inleidend verzoekschrift van verweerster en uit de conclusie door de eisers ter griffie van de arbeidsrechtbank neergeleed blijkt dat de vordering van verweerster niet ingeleid werd door een dagvaarding zoals bepaald in artikel 700 van het Gerechtelijk Wetboek, dat de vordering niet een van de vorderingen was welke overeenkomstig artikel 704 van het Gerechtelijk Wetboek door verzoekschrift ingediend kunnen worden en dat er geen vrijwillige verschijning van partijen gebeurde zoals bepaald in artikel 706 van het Gerechtelijk Wetboek, waaruit dan verder volgt dat, door impliciet niet te beslissen zoals gezegd, het arrest de bewijskracht heeft miskend van voormeld inleidend verzoekschrift van verweerster en van voormelde conclusie door de eisers voor de arbeidsrechtbank genomen, (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek),

tweede onderdeel, het arrest minstens nagelaten heeft het middel te beantwoorden, waardoor de eisers, in hun conclusie voor het arbeidshof genomen, hadden laten gelden dat de vordering van verweerster niet ontvankelijk was, omdat verweerster die vordering had ingeleid, niet volgens de gemeenrechtelijke procedureregelen, maar volgens de procedure bepaald door artikel 57 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971, welk gebrek aan antwoord gelijkstaat met een gebrek aan de door artikel 97 van de Grondwet vereiste motivering :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest zich ertoe beperkt te beslissen dat de gewone regelen, die door het Gerechtelijk Wetboek zijn bepaald, op de vordering van verweerster toepasselijk zijn en dat deze vordering ontvankelijk is, en geenszins vaststelt dat bedoelde vordering ten deze door een dagvaarding zou zijn ingeleid ; dat het aldus de bewijskracht van het inleidend verzoekschrift van verweerster en van de conclusie van de eisers niet miskent ;

Overwegende dat de eisers voor de eerste rechter niet hebben aangevoerd dat de inleidende akte van de vordering nietig zou zijn, omdat de vordering niet bij dagvaarding werd ingeleid ; dat de nietigheid van deze akte niet ambtshalve door de rechter werd uitgesproken ; dat moest bedoelde akte nietig zijn, de nietigheid ervan in elk geval gedekt is, hetzij doordat zij niet voor enig ander middel werd opgeworpen, hetzij doordat over de grond van de zaak een vonnis op tegenspraak werd gewezen ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat de eisers in conclusie stelden dat verweerster « in haar inleidend verzoekschrift de procedure van artikel 57 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 gebruikt » en dat « deze procedure enkel van toepassing is in geval van een vordering tot nietigverklaring van de verkiezingen, quod non » ;

Overwegende dat de eisers uit deze aanvoering afleiden, niet dat de vordering van verweerster nietig was omdat zij niet bij dagvaarding was ingeleid, maar dat ten deze verweerster, ingevolge de bepalingen van het koninklijk besluit van 18 februari 1971, over geen vordering beschikte ;

Overwegende dat, door te beschouwen dat het koninklijk besluit van 18 februari 1971 het vorderingsrecht dat door de wet van 10 juni 1952 aan de werkgever is toe-

gekend, niet kan beperken, het arrest de conclusie van de eisers passend beantwoordt ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Het Hof,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt de eisers in de kosten.

NOOT. — Het Hof van Cassatie bekrachtigt de stelling geponeerd in het arrest van het Arbeidshof te Gent van 3 november 1971 (J.T.T. 1972, 123) : ten aanzien van verschillen betreffende de voordracht van kandidatenlijsten voor de sociale verkiezingen beschikt de werkgever over een rechtsvordering, ook al werd door de werknemers of door de betrokken representatieve organisaties geen klacht ingediend. Dezelfde visie werd gehuldigd door de Arbeidsrechtbank te Mechelen in haar vonnis van 3 mei 1971 en in de noot onder het andersluidend vonnis van de Arbeidsrechtbank te Brugge van 16 juli 1971 (R.W. 1971-72, 770 en 773).

Het bestreden arrest van het Arbeidshof te Gent heeft ook gestatueerd dat, gelet op de lacune in het uitvoeringsbesluit van 18 februari 1971, de procedureregels van het Gerechtelijk Wetboek toepasselijk zijn op het instellen van een rechtsvordering door de werkgever indien vooraf geen klacht werd ingediend, en niet de bepalingen van art. 25 van voormeld besluit. Alhoewel de draagwijdte van het cassatieberoep het Hof van Cassatie niet heeft toegelaten dit punt te beslechten, is het standpunt van het Arbeidshof hic et nunc juridisch het meest consequente en dringt een aanpassing van het K.B. van 18 februari 1971 zich op (cfr. J.R. Vervloet, « De gerechtelijke controle van de sociale verkiezingen », R.W. 1972-1973, 202, nr. 27).

J.R.R.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

Jeugdkamer. — 22 februari 1973.

Voorzitter : M. J. Delva.

Advocaat-generaal : M. De Cant.

Advocaten : Mrs. Jacques Van Houcke, loco Raymond Derks (Hasselt) en Hugo Vandenberghhe (Brussel).

Wet op de Jeugdbescherming. — Ontvankelijkheid van een verzoekschrift waarop enkel de handtekening van de advocaat voorkomt. — Bevoegdheid van de jeugdrechter om onderhoudsgeld toe te kennen. — Bepaling van het onderhoudsgeld.

Artikel 45, eerste lid van de wet van 8 april 1965, waarbij gesteld wordt dat de handtekening van de verzoeker op het verzoekschrift moet voorkomen, dient in verband gebracht te worden met artikel 54, eerste lid van deze wet waar de advocaat het recht wordt toegekend elke rechtzoekende te vertegenwoordigen, wat uiteraard het recht insluit om een geschil op rechtsgeldige wijze aanhangig te maken. Een en ander moet ook afgeleid worden uit het gemeenrechtelijk stelsel zoals het in het Gerechtelijk Wetboek is uitgewerkt.

De exceptie van onbevoegdheid kan in hoger beroep nog opgeworpen worden. Art. 88 § 2 G.W. vindt hier geen toepassing daar de betwiste beslissing betrekking heeft op de afbakening van de respectieve bevoegdheidssteren van de jeugdrechter en de vrederechter inzake de bijdrage in de onderhoudskosten van de kinderen na ontbinding van het huwelijk. De toepassing van artikel 88 § 2 G.W. onderstelt een verdeling van burger-

lijke zaken onder de kamers of rechters van éénzelfde rechtbank van eerste aanleg.

De jeugdrechter is bevoegd om, naar aanleiding van een betwisting over het bewakingsrecht, uitspraak te doen over de bijkomende eis tot onderhoudsgeld, zelfs wanneer in beroep het bewakingsrecht niet meer aangevochten wordt (toepassing van de artikelen 30 en 566 van het Gerechtelijk Wetboek).

Bij het bepalen van de omvang van het onderhoudsgeld moet rekening gehouden worden met de vermogenstoestand van de partijen en ook met het feit dat de meerderjarige kinderen volledig ten laste vallen van de moeder die het bewakingsrecht heeft over de minderjarige kinderen.

X. t./ Y.

Gezien, in behoorlijke vorm, de door de wet vereiste processtukken en meer bepaald het op 28 juni 1972 door de jeugdrechtbank te Leuven t.o.v. appellant bij verstek gewezen vonnis, waartegen een naar vorm en termijn regelmatig hoger beroep, dat tevens ontvankelijk is, werd ingesteld;

Overwegende dat de eerste rechter, rechtdoende op de door geïntimeerde ingestelde vordering, haar het recht van bewaring over de minderjarige kinderen van partijen, met name C.J., C.A., C.L., C.B. en C.B., heeft toevertrouwd en oorspronkelijk verweerder, C. A., thans appellant, heeft veroordeeld om aan geïntimeerde, oorspronkelijk aanlegster, een aanvullend onderhoudsgeld van 20.000 fr. te betalen tot dekking van de verdere studie-uitgaven en opvoedingskosten ten behoeve van voornoemde kinderen;

Overwegende dat het bestreden vonnis onder de minderjarigen, bij verschijning, verkeerdelijk de zoon C.J., geboren te Costermansville op 21 maart 1951 vermeldt, terwijl de nog steeds minderjarige zoon C.A., geboren te Bukavu op 10 mei 1955, bij vergetelheid niet wordt genoemd; dat onderhavige procedure inderdaad betrekking heeft op de minderjarige kinderen die in het aanvullend verzoekschrift van 14 april 1972 zijn vermeld, zoals door partijen uitdrukkelijk erkend ter openbare zitting van 8 februari 1973, meer bepaald de kinderen met name:

1. C. A., geboren te Usumbura op 28 november 1952;
2. C. L., geboren te Bukavu op 8 maart 1954;
3. C. A., geboren te Bukavu op 10 mei 1955;
4. C. B., geboren te Bukavu op 4 november 1956;
5. C. B., geboren te Bukavu op 4 december 1960;

I. Betreffende de saisine

Overwegende dat appellant wegens de tussen hemzelf en zijn kinderen gerezen vervreemding « om de redenen uiteengezet in zijn schrijven dd. 16.2.1972 gericht aan zijn raadsman en medegedeeld aan de vaste afgevaardigde bij de Jeugdrechtbank » (zie verzoekschrift - hoger beroep), d.i. wegens het psychologisch gespannen klimaat dat de ontmoetingen kenmerkt, vóór het Hof niet langer de toekenning van het recht van bewaring aan de moeder, geïntimeerde, betwist; dat het geschil in hoger beroep aldus is begrensd tot de bijkomende eis tot toewijzing van een aanvullende onderhoudsbijdrage bij toepassing van artikel 303 van het Burgerlijk Wetboek;

II. Betreffende de ontvankelijkheid van de vordering

Overwegende dat appellant C. de eerste rechter ten onrechte het verwijt maakt de vordering toelaatbaar te hebben verklaard, hoewel die werd ingeleid door een verzoekschrift waarop enkel de handtekening van de advocaat van geïntimeerde, oorspronkelijke aanlegster, en niet haar eigen handtekening voorkomt, zoals voorgeschreven door artikel 45-1 van de wet van 8 april 1965, verzoek-

schrift waarvan appellant daarom de rechtsgeldigheid aanvecht;

Overwegende inderdaad dat, blijkens het samenlezen van artikelen 45-1 en 54, lid 1 van deze wet, de door laatstgemelde wetsbepaling geboden mogelijkheid, voor de rechtzoekenden bedoeld in artikel 45-1, om zich in de onder Titel II Hoofdstuk II van de wet bedoelde gevallen — zoals hier ter zake — door een advocaat te laten vertegenwoordigen, uiteraard het recht insluit om het geschil op rechtsgeldige wijze aanhangig te maken door middel van een verzoekschrift dat enkel door de advocaat in opdracht en uit naam van zijn cliënt, die hij vertegenwoordigt, ondertekend is;

Overwegende dat de voormelde bepalingen van artikelen 45-1 en 54, lid 1 in hun onderlinge samenhang niet afwijken van het gemeenrechtelijk stelsel, zoals geregeld door het Gerechtelijk Wetboek, waarvan de bepalingen inzake rechtspleging in dit geval, krachtens artikel 62 van de wet van 8 april 1965, toepasselijk moeten worden geacht op de onder Titel II, Hoofdstuk II van deze wet bedoelde procedures;

Overwegende dat bovengaande zienswijze nopens de rechtsgeldigheid van het inleidend verzoekschrift, dat enkel door de advocaat ondertekend is, inderdaad verenigbaar voorkomt met het systeem van het Gerechtelijk Wetboek, naar hetwelk, in beginsel:

1) de rechtsplegingen op eenzijdig verzoekschrift worden ingeleid bij verzoekschrift dat op straffe van nietigheid de handtekening van de advocaat van de partij vermelden moet (art. 1026-5° G. Wb.);

2) aan de advocaat een exclusief recht tot pleiten voor alle gerechten van het Rijk, als gevolmachtigde van de betrokken partij, is toegekend (art. 439-440 G. Wb.);

Overwegende dat het inleidend verzoekschrift dienvolgens regelmatig en de vordering ontvankelijk voorkomt;

III. Betreffende de rechten van de verdediging

Overwegende dat appellant afstand doet van het middel dat zou zijn ontleend aan de vermeende krenking van de rechten van de verdediging in verband met de kennisgeving van het inleidend verzoekschrift;

IV. Betreffende de bevoegdheid

A. Ten aanzien van artikel 88 § 2 Gerechtelijk Wetboek

Overwegende dat geïntimeerde ten onrechte aan appellant het recht ontzegt om in hoger beroep de exceptie van onbevoegdheid op te werpen m.b.t. de kennisgeving van de vordering tot bijdrage in de onderhoudskosten van zijn kinderen; dat geïntimeerde hiertoe verkeerdelijk art. 88 § 2 Gerechtelijk Wetboek (wet van 15 juli 1970) inroept, waarbij aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg de macht wordt verleend « om de conflicten te regelen die zouden kunnen ontstaan ingevolge de toewijzing van een zaak aan een bepaalde afdeling (van de rechtbank), aan een bepaalde kamer of zelfs aan een rechter... » (zie Fettweis, Bevoegdheid, blz. 26 met verwijzing naar Kamer van Volksvertegenwoordigers 1960-1970, gedr. St. 666 nr. 1 — memorie van toelichting, blz. 7; zie ook Matthijs, J., De Familierechtbank, Proeve tot een gerechtelijk experiment, R.W., 1972-1973, 108-110);

dat zowel luidens de tekst van bedoeld artikel 88 § 2 als blijkens de ratio legis, de « incidenten » die vóór ieder ander middel door een van de partijen of bij de opening van de debatten ambtshalve worden uitgelokt en aan de uitsluitende rechtsmacht van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg zijn voorbehouden, deze zijn welke verband houden met de verdeling van de burgerlijke zaken onder de kamers of rechters van éénzelfde rechtbank van eerste aanleg, terwijl de bestreden beslissing betrekking heeft op de afbakening van de respectieve bevoegdheids-

sferen van jeugdrechter en vrederechter inzake bijdrage in de onderhoudskosten van de kinderen na ontbinding van het huwelijk (zie artikel 569-1° en 591-7° Ger. Wb.); dat dergelijke betwisting geenszins onder de door vermeld art. 88 §2 omschreven rechtsmacht van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg ressorteert;

B. Betreffende de exceptie van onbevoegdheid zelf

Overwegende dat, zoals hierboven gepreciseerd, het geschil in hoger beroep is beperkt tot de betwisting betreffende de bijkomende eis tot betaling van een aanvullende onderhoudsbijdrage op grond van art. 303 van het Burgerlijk Wetboek; dat appellante ten onrechte de onbevoegdheid van de Jeugdrechter ten deze opwerpt, stellende dat artikel 16 van de wet van 8 april 1965, waardoor artikel 302 van het Burgerlijk Wetboek gewijzigd werd, aan de jeugdrechtsmachten zulke bevoegdheid niet toekent;

Overwegende dat het hier kennelijk gaat om samenhangende vorderingen in de zin van artikelen 30 en 566 van het Gerechtelijk Wetboek, meer bepaald om vorderingen welke, afzonderlijk ingesteld voor afzonderlijke rechtbanken zouden worden gebracht, doch wegens onderlinge nauwe verbondenheid voor dezelfde rechtbank dienen te worden samengevoegd, met inachtneming van de in art. 565, 2° tot 5° bepaalde voorrang, omdat het wenselijk is ze samen te behandelen en te berechten, ter voorkoming van onverenigbare oplossingen;

Overwegende inderdaad dat de aangevochten onderhoudsvordering, welke principieel weliswaar onder de exclusieve bevoegdheid van de vrederechter ressorteert, luidens artikel 591-7° Gerechtelijk Wetboek, werd ingesteld als bijkomende eis, accessorium van een op art. 302, lid 3 Burg. Wb. steunende hoofdeis strekkende tot wijziging van het bestuur over de persoon en de goederen van de kinderen en waarvan de kennisneming aan de jeugdrechtbanken is toevertrouwd, in welk geval deze rechtsmachten naar gevestigde rechtspraak bij samenhang bevoegd zijn ten aanzien van de onderhoudsvordering;

Overwegende dat het wegvallen van de betwisting over het recht van bewaring, voorwerp van de hoofdeis, de doelstelling van deze eis niet ongedaan maakt; dat immers de bestaande rechtstoestand, waardoor de kinderen aan de hoede van appellante zijn toegewezen, dit ingevolge het vonnis van 31 januari 1969 waarbij hem de echtscheiding ten laste van geïntimeerde en, impliciet, bij toepassing van art. 302 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek, het recht van bewaring over de kinderen werd toegestaan, slechts krachtens een beslissing van de Jeugdrechtbank, overeenkomstig artikel 302 lid 3 van het Burgerlijk Wetboek kon worden gewijzigd, ongeacht de feitelijke verstandhouding van partijen hieromtrent;

Overwegende dat de bijkomende eis tot toekenning van een aanvullende bijdrage in de kosten van studie en onderhoud ten behoeve van de kinderen, waarvan de rechtsgrond in het met artikel 302 organisch verbonden artikel 303 van het Burgerlijk Wetboek aanwezig is, bijgevolg op rechtsgeldige wijze bij samenhang voor de jeugdrechtbank werd ingesteld en thans ook ter kennisneming staat van de Jeugdkamer van het Hof;

Ten gronde

Overwegende dat gelet op de voorhanden beoordelings-elementen m.b.t. de respectieve vermogenstoestand van partijen, de aanvullende onderhoudsbijdrage van appellante in het onderhoud en de opvoedingskosten van de kinderen billijkerwijs op het door de eerste rechter oordeelkundig vastgestelde bedrag van 20.000 fr. dient te worden gehandhaafd;

Overwegende dat hierbij rekening wordt gehouden, meer bepaald:

eensdeels, met de zware gezinslast en de klaarblijkelijk

ontoereikende bestaansmiddelen van geïntimeerde, met de verminderde kinderbijslag waarover zij sinds de recente beëindiging van de Afrikaanse loopbaan van appellante beschikt, en met de omstandigheid dat verscheidene van de bij haar inwonende meerderjarige kinderen nog aan de studie toe en volledig ten laste zijn, terwijl appellante het bewijs schuldig blijft dat de oudste twee dochters geheel of ten dele in eigen onderhoud zouden voorzien;

anderdeels, met het door appellante uitgeoefende beroep van geneesheer in een hem goed bekende streek, met zijn officieel erkende beroepsbekwaamheid, met de aan deze status verbonden kredietwaardigheid en patrimoniale situatie (voor 1970 een belastbaar bedrijfsinkomen van 821.373 fr., dat ook voor de huidige praktijk gunstige vooruitzichten wettigt, die de momentele installatie-investeringen ruimschoots compenseren) en ten slotte ook met zijn toestand van pensioengerechtigde ingevolge afsluiting van een langdurige, vruchtbare op 30 juni 1972 afgesloten Afrikaanse carrière;

Om deze redenen,

Het Hof,

Rechtdoende binnen de perken van het hoger beroep, Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935;
Gehoord de heer Advocaat-generaal De Cant in zijn gedeeltelijk eensluidend advies in openbare zitting gegeven;
Ontvangt het hoger beroep;
Verklaart het niet gegrond;
Bevestigt het bestreden vonnis;
Verwijst appellante in de kosten van Hoger beroep, vereffend op 4.255 frank voor appellante en op 2.200 frank voor geïntimeerde.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 16 mei 1972.

Voorzitter: M. E. Verougstraete.

Raadsheren: MM. De Buck en Lebbe.

Advocaten: Mrs. J. Van Ooteghem, J. Belmans en J. Belmans loco K. Van Genechten.

1. Rechtspleging: akte van beroep. — Vonnis alvorens recht te doen. — Niet op vaste datum. — Geen nietigheid.
2. Waardepapieren. — Wisselbrief: onvolledige wisselbrief. — Bij vonnis nietig verklaard. — Kan niet meer volledig worden gemaakt.

3. Waardepapieren. — Wisselbrief. — Abstractie tussen trekker en acceptant. — Alleen formele abstractie.

1. De bepaling van art. 1063 Ger. W. is niet voorgeschreven op straffe van nietigheid. Dit is wel het geval voor de vermeldingen die volgens art. 1057 in de akte van beroep moeten voorkomen. Het feit dat de termijn van verschijnen in een akte van beroep niet beantwoordt aan wat art. 1063 daaromtrent bepaalt is niet van aard om de nietigheid voorzien in art. 1057 over te dragen op art. 1063.

2. Een onvolledige, nietige wisselbrief kan niet volledig gemaakt worden nadat de nietigheid ervan is vastgesteld in een vonnis dat gezag van gewijsde heeft.

3. De betrokkene-acceptant kan de nietigheid van de onderliggende verbintenis inroepen tegen de trekker van de wisselbrief. Tussen partijen die persoonlijk in de onderliggende rechtsverbintenis verbonden zijn, is er slechts abstractie in formele zin en niet in materiële zin.

Demeyere cs. t./ Thielens en Buntjens.

De vonnissen dd. 18 juni 1970 en 10 juni 1971 van de

Rechtbank van Koophandel te Oostende werden tijdig en regelmatig door hoger beroep aangevochten.

Het geding is ontstaan naar aanleiding van de beweerde verkoop van een handelszaak door T. en B. aan de echtgenoten D., de echtgenoten V., C. en D. Brevitatis causa zullen deze personen voortaan de partij D. genoemd worden.

Deze partij heeft, naar zij beweert, een voorschot betaald in baar geld ten bedrage van 10.000 frank en 150.000 frank en heeft wisselbrieven geaccepteerd. Drie dezer wissels, meer bepaald twee van 100.000 frank en een van 140.000 frank vormen het voorwerp van het geschil. Ze gaven aanleiding tot drie procedures zoals hieronder zal worden uiteengezet.

De handelszaak in kwestie is een hotel-restaurant-camping. Zoals later zou blijken behoorde nagenoeg de hele zaak, roerend als onroerend, op enkele verbruiksgoederen na, aan de P.V.B.A. «L.» die ze tot einde oktober 1968 exploiteerde door tussenkomst van een gerant. Omdat die vorm van exploitatie niet rendabel genoeg was dacht men aan een andere vorm en werd het goed gewoon in huur gegeven aan Th. - B. die er op 31 oktober 1968 hun intrek in namen.

Het bleek al gauw dat om allerlei redenen de exploitatie door het koppel T.-B. niet praktisch realiseerbaar was (zie verklaring Lising, stuk 27, strafbundel), bijzover dat hun op 23 november 1968 bij deurwaardersexploot verboden werd de uitbating voort te zetten. Het werd hun tevens verboden voor een plaatsvervanger te zorgen zonder akkoord van de P.V.B.A. Dit was de toestand wanneer de partij D. tijdens een week-end toevallig in contact komt met T.-B. Het is Rudy D. en zijn vriend V. die geïnteresseerd zijn in het overnemen van de zaak. De ouders van D., namelijk zijn moeder C., voorheen hotelhoudster, en zijn vader D. Albrecht zouden financieel tussenkomen.

De partij D. houdt voor dat T.-B., die zich voor een echtpaar lieten doorgaan, hun zouden verteld hebben dat zij zelf 800.000 frank voor de overname betaald hadden, maar dat zij het bedrijf niet konden voortzetten wegens de gezondheidstoestand van de vrouw en wegens onvoldoende kennis van de Franse taal; dat zij bereid waren voor 600.000 frank de zaak over te laten, dit is de meubels, het materieel, de klandizie, de huur, enz.

Afgezien van het betalen van de voorschotten, waarvan geen formele bewijzen bestaan en waaromtrent partij D. geen eisen formuleert, werden er tot betaling van de zaak minstens drie wissels aanvaard: één van 140.000 frank en twee van 100.000 frank. Er zou ook nog een derde wissel van 100.000 frank geaccepteerd zijn, maar die schijnt niet in omloop gebracht geweest te zijn.

Op 30 november 1968 namen de nieuwe exploitanten de plaats in van T.-B. Dit gebeurde in aanwezigheid van een aandeelhouder van de P.V.B.A., de heer D., en van de heer L., gevolmachtigde van een zaakvoerder van de P.V.B.A.. Uit het strafdossier blijkt de grote verbazing van laatstgenoemden wanneer zij vernamen dat de nieuwe huurders een belangrijke som hadden betaald voor het overlaten van een zaak, waarvan niets aan de overlaters toebehoorde, en waarvan deze laatsten niets hadden betaald. Deze verontwaardiging ging zover dat L., wanneer B. vertrok, haar zelfs het woord «dieven» had achterna-geroepen, waarop laatstgenoemde dan zou geantwoord hebben «zaken zijn zaken» of iets dergelijks.

De partij D. heeft zich burgerlijke partij gesteld vóór de onderzoeksrechter te Verviers. Het daarop volgend gerechtelijk onderzoek werd, na een bijkomend onderzoek, uiteindelijk afgesloten op 16 juni 1971 door een beschikking van de Kamer van Inbeschuldigingstelling, die de door de Raadkamer bevolen buitenvervolginstelling bevestigde. Blijkens de motieven heeft de Kamer van In-

beschuldigingstelling zich laten leiden onder meer door de overweging dat uit een stuk dd. 1 januari 1969, dat ter terechtzitting van 8 februari 1971 werd neergelegd, zou blijken dat de burgerlijke partijen zouden geweten hebben dat T.-B. niet de eigenaars waren van de meubels. Dit stuk is thans in de dossiers van de partijen niet terug te vinden.

* * *

De twee wisselbrieven van 100.000 frank voor acceptatie ondertekend door R. D., V. en A. D. en voor aval getekend door «Mm. D.» en de wisselbrief van 140.000 frank geaccepteerd door R. D., Q., V., W. en C. werden aangeboden en geprotesteerd respectievelijk op 31 december 1968 en op 29 januari 1969.

Op 3 november 1969 volgde dagvaarding tot betaling van al deze wisselbrieven. De eis werd bij vonnis van 3 november 1969 afgewezen op grond van de overweging dat de wisselbrief van 140.000 frank betaalbaar was gesteld aan order van de Kredietbank terwijl de beide wissels van 100.000 frank geen vermelding bevatten van de persoon aan wie de wisselbrief betaalbaar is.

Een tweede dagvaarding werd uitgestuurd op 20 april 1970 tot betaling van dezelfde wisselbrief van 140.000 frank, die ondertussen op naam van de oorspronkelijke eisers geïndosseerd was geworden door de Kredietbank. Diverse opwerpingen vanwege de oorspronkelijke verweerders in verband met de onontvankelijkheid van de eis werden door de Rechtbank van Koophandel afgewezen op grond van het abstract karakter van de wisselverbintenis en de verweerders werden tot betaling veroordeeld bij vonnis van 18 juni 1970.

Op 16 maart 1971 werd een derde procedure ingeleid ditmaal tot betaling van beide wissels van 100.000 frank, die thans aangevuld waren met de vermelding «aan order van de Hr. en Mevr. T.-B., trekkers». Bij vonnis van 10 juni 1971 besliste de rechtbank van Koophandel dat het eisers niet toegelaten was de wisselbrief aan te vullen nadat de rechtbank deze stukken als wisselbrieven nietig verklaard had. Aangaande de subsidiaire eis, die tot betaling van dezelfde som strekte op grond van de onderliggende verbintenis, oordeelde de rechtbank dat het gepast voorkwam de uitslag van het te dien tijde nog steeds hangende strafrechtelijk onderzoek af te wachten en de procedure te schorsen.

* * *

Tegen het vonnis van de rechtbank van Koophandel te Oostende dd. 10 juni 1971 werd hoger beroep aange-tekend door de oorspronkelijke eisers en dit in zoverre dit vonnis de cambiale vordering had verworpen. Dit hoger beroep werd ingeschreven onder nr. 3432 A.R.

De partij D. harerzijds heeft hoger beroep aangetekend tegen het vonnis dat de rechtbank van Koophandel te Oostende op 18 juni 1970 heeft gewezen inzake de wissel van 140.000 frank (A.R. 2860). In het belang van een goede rechtsbedeling dienen beide zaken te worden samen-gevoegd.

* * *

In de zaak A.R. 3432 werpen geïntimeerden de nietigheid op van de akte van beroep omdat deze niet vergezeld was van een Franse vertaling en bovendien omdat deze akte tot verschijning tegen vaste datum had dienen ult te nodigen nu ze gericht was tegen een «vonnis alvorens recht te doen».

Wat de Franse vertaling betreft blijkt de procedure in regel te zijn en dringen geïntimeerden niet aan.

De tweede opwerping is eveneens ongegrond. De bepaling van art. 1063 is niet voorgeschreven op straffe van nietigheid. Dit is wel het geval voor de vermeldingen die volgens art. 1057 in de akte moeten voorkomen. De vermelding die onder 7° opgelegd wordt is «naar gelang het geval» ofwel de termijn voor verschijning ofwel de plaats, dag en uur ervan, in dit laatste geval onder opgave van de grieven.

In de betwiste akte is de termijn van verschijnen aangeduid. Dat deze niet beantwoordt aan wat art. 1063 daaromtrent bepaalt is niet van aard om de nietigheid voorzien in art. 1057 over te dragen op art. 1063, dat zijn voorschriften niet door nietigheid sanctioneert (Rapp. Van Reepinghen, blz. 467; Van Lennep: Gerechtelijk Wetboek, blz. 1205).

In de gegeven omstandigheden was de opgave van grieven niet noodzakelijk vermits er geen vermelding gedaan werd van plaats, dag en uur van verschijnen.

Een laatste opwerping tegen de akte van hoger beroep is dat ze niet getekend is door de of een van de raadslieden van appellanten. Ter terechtzitting is gebleken dat de akte ondertekend werd door een advocaat die «loco» de raadslieden heeft gehandeld.

Uit dit alles blijkt dat de akte van hoger beroep van appellanten T.-B. geldig is.

* * *

De grond van dit hoger beroep betreft de vraag of appellanten, nadat een eerste vonnis de onregelmatigheid van de wisselbrief had vastgesteld, wegens het ontbreken van de vermelding aan wie of aan order van wie diende betaald te worden, en de eis op die grond had afgewezen, achteraf nog deze vermelding konden aanbrengen en hun eis opnieuw aan de rechtbank voorleggen.

Met de eerste rechter oordeelt het Hof dat een onvolledige, nietige wisselbrief niet kan volledig gemaakt worden nadat de nietigheid ervan is vastgesteld in een vonnis dat, zoals terzake, gezag van gewijsde heeft.

Het hoger beroep van T.-B. is derhalve ontvankelijk doch ongegrond.

Ten overvloede kan hieraan worden toegevoegd dat de vordering in elk geval zou dienen te worden afgewezen om dezelfde redenen als dit met de wisselbrief van 140.000 frank het geval zal zijn, en die hieronder besproken worden.

* * *

Het hoger beroep van de partij D. (A.R. 2860) betreft het vonnis waarbij deze zes appellanten veroordeeld worden tot het betalen van de wisselbrief van 140.000 frank.

De grieven zijn de volgende:

A/ 1.) Het zijn niet T. en B. die de zaak «Aux Armes de Spa» exploiteerden maar de feitelijke vennootschap onder gemeenschappelijke naam, waarvan zij beiden vennoten waren. Zij kunnen de wisselschuld niet opeisen in persoonlijke naam.

2.) De aan de wisselbrief onderliggende overeenkomst werd afgesloten met de vennootschap en er bestaat geen verbintenis ten opzichte van T.-B. persoonlijk;

3.) T.-B. hebben een aan de vennootschap toebehorende zaak verkocht en deze verkoop is nietig;

B/ Het is onmogelijk dat meer dan één persoon houders zouden zijn van een wisselbrief;

C/ De onderliggende overeenkomst is nietig wegens de flagrante benadeling en wegens de immoraliteit van de verkoop van een handelszaak, waarvoor de verkopers zelf niets betaald hebben.

Op de argumenten onder A/ dient niet te worden ingegaan niet alleen omdat de gevolgtrekkingen die de partij D. meent te kunnen maken uit de beweerde vennoot-

schap die tussen T. en B. zou bestaan hebben allerminst duidelijk zijn, maar vooral omdat de eis op andere gronden, zoals hieronder zal worden aangetoond dient afgewezen te worden.

Onjuist is de bewering dat een wisselbrief niet zou kunnen getrokken worden ten behoeve van meer dan één beneficiaris. Algemeen en terecht wordt aangenomen dat beneficiarissen cumulatief kunnen aangeduid worden (Arminjon et Carry: Lettre de Change, nr. 201, blz. 225; Lescot-Roblot: Les effets de Commerce, I, nr. 180, blz. 201, voetnoot 1). Het volstaat dat beiden samen de betaling vorderen en bij de betaling samen, of de ene als lasthebber van de andere, de wisselbrief uitlevert.

De grief dat de onderliggende verbintenis nietig is wegens bedrog is echter volkomen gegrond.

Ten aanzien van de feiten, zoals die uit de strafbundel kunnen gereconstitueerd worden, springt het in het oog dat de partij D. bedrogen werd in een mate die niets meer te zien heeft met het gezegde «zaken zijn zaken». T.-B. hebben de consoorten D. laten geloven dat zij de eigenaars waren van een belangrijke handelszaak, waarvoor zij een aanzienlijke som hadden betaald. Afgezien van de vraag of de partij D. geweten heeft dat de meubels niet aan T.-B. toebehoorden is het toch zeer duidelijk dat laatstgenoemden eenvoudig niets te verkopen hadden, behalve een juke-box, waarvoor dan nog een afzonderlijke wissel onderschreven werd, en een betrekkelijk geringe hoeveelheid dranken en levensmiddelen. Zij waren inderdaad nauwelijks één maand in de zaak gevestigd en konden in die tijd onmogelijk een echte cliënteel geschapen hebben; de klandizie die er was behoorde aan de uitbating, die tot dan toe in handen was geweest van de P.V.B.A. zelf en waarvoor T.-B. niets betaald hadden, zodat zij onmogelijk als de eigenaars ervan konden doorgaan; wat de huur betreft was het hun zelfs niet toegelaten daarover vrij te beschikken, zij zijn hoogstens als bemiddelaars opgetreden. Het is meteen duidelijk dat het voorwerp van de verkoop, zoals dit door T.-B. voorgesteld werd, eenvoudigweg niet bestond en dat de instemming van de partij D. afgedwongen werd door het aanwenden van bedrieglijke voorstellingen.

Hiermede is voldoende aangetoond dat de onderliggende verbintenis tot betaling van dewelke de wisselbrief geaccepteerd werd, nietig is.

Inderdaad, mogen de appellanten de nietigheid van de onderliggende verbintenis inroepen tegen de trekker van de wisselbrief. Wel is het juist dat de wisselverbintenis tussen trekker en acceptant abstract is, maar het gaat terzake tussen de partijen die persoonlijk bij de onderliggende verbintenis betrokken zijn, wat meebrengt dat de abstractie er hier slechts ene is in formele zin en niet in materiële zin. (Zie over het onderscheid tussen formele en materiële abstractie: Mayens: De Abstracte Verbintenis, R.W. 1958-1959, kol. 1554; De Caluwe: Noot onder Koophandel, Brussel 31 maart 1969, J.T. 1959, 638; J. Ronse: De abstracte verbintenis in het Wisselrecht, R.W. 1961-62, kol. 2147). Deze zienswijze vindt steun in de arresten van het Hof van Cassatie, waarin beslist wordt dat de acceptant aan de derde houder de verweermiddelen kan tegenwerpen die geput zijn uit de overeenkomst die tussen acceptant en trekker is gesloten indien de houder tot deze bedingen is toegetreden (Cass. 7 juni 1963, Pas. I, 1065; Cass. 28 mei 1964, R.W. 1964-65, kol. 918, J.T. 1964, 613; Cass. 11 maart 1966, Pas. 1966, I, 897). A fortiori kan de acceptant deze middelen de trekker zelf tegenwerpen. De wisselverbintenis van de acceptant tegenover de trekker die houder is gebleven of opnieuw geworden is, is alleen een formeel abstracte verbintenis.

Uit dit alles blijkt dat de middelen die de partij D. tegen de onderliggende verbintenis kan inroepen door

haar ook tegen de wisselverbintenis kunnen aangevoerd worden. De hierboven vastgestelde nietigheid van de ene brengt de ongegrondheid mee van de andere.

De nietigverklaring van de verkoop van de zogenaamde handelszaak brengt mee dat alle gevolgen ervan ongedaan dienen gemaakt te worden. Nu is het een feit dat in ieder geval een juke-box en een aantal dranken en levensmiddelen verkocht werden. Wat de juke-box aangaat bestaat er nochtans geen moeilijkheid nu deze het voorwerp geweest is van een afzonderlijke verkoop vermits tot betaling ervan een afzonderlijke wisselbrief uitgeschreven werd voor een bedrag van 35.000 frank. In de onderhavige betwisting speelt deze geen rol zodat over deze verkoop niet dient gestatueerd te worden.

Wat de dranken en levensmiddelen betreft ligt het voor de hand dat appellanten D. die zouden moeten teruggeven maar dat dit uiteraard uitgesloten is. Deze partij zal dan ook de tegenwaarde ervan dienen te vergoeden geschat ex aequo et bono op 50.000 frank.

Op die gronden,

Het Hof,

Gelet op het artikel 24 van de wet van 15.6.1935,
Voegt de zaken ingeschreven onder de nummers 2860 en 3432 van de algemene rol samen;

In de zaak 3432 A.R.:

Verklaart het hoger beroep ongegrond en wijst het af;
Bevestigt het aangevochten vonnis.

In de zaak 2860 A.R.:

Verklaart het hoger beroep grotendeels gegrond;
Doet het aangevochten vonnis te niet en opnieuw wijzende:

Verklaart de eis in zoverre hij gegrond is of cambiale grondslag, ongegrond en wijst hem af;

Veroordeelt appellanten D. en consoorten tot betaling aan geïntimeerden van de som van 50.000 frank, vermeerderd met de gerechtelijke interesten.

(.....)

NOOT.

Het verweer van de acceptant die door de trekker uit de wisselbrief wordt aangesproken.

1. Omschrijving van het vraagstuk.

1. Het voornaamste probleem dat het besproken arrest diende op te lossen is een van de meest fundamentele van het wisselrecht. Het is de vraag of de betrokkene-acceptant zich tegen de wisselvordering van de trekker kan verweren op grond van verweermiddelen geput uit de onderliggende rechtsverhouding die aan de wisselverbintenis ten grondslag ligt.

2. In de mate de feiten van belang zijn voor de vraag van het verweer van de acceptant, kunnen zij als volgt samengevat.

Twee personen, T. en B., baten een handelszaak uit in een goed dat hen in huur gegeven wordt door de P.V.B.A. L. en A. Het arrest stipt aan dat «nagenoeg de hele zaak, roerend als onroerend, op enkele verbruiks-goederen na», aan deze P.V.B.A. behoort. Het blijkt dat T. en B. niet bij machte zijn de zaak (een hotel-restaurant-camping) verder uit te baten bij zoverre dat hen bij deurwaardersexploot door de P.V.B.A. verbod wordt opgelegd de uitbating verder te zetten en voor een plaatsvervanger

te zorgen zonder haar akkoord. Dit is de toestand wanneer T. en B. in contact komen met verscheidene andere personen, die in het arrest de partij D. worden genoemd.

T. en B. vertellen aan D. dat zij de zaak tegen een prijs van 800.000 frank hebben gekocht en bereid zijn ze tegen 600.000 frank over te laten, omdat zij het bedrijf zelf niet kunnen verderzetten. D. gaan in op het voorstel, betalen een aantal voorschotten, die in het geding niet ter sprake kwamen, en accepteren verscheidene wissels voor het bedrag van het saldo. De invordering van deze wissels werd het voorwerp van drie verschillende procedures, waarvan twee in beroep voor het Hof werden gebracht. In een van de twee vorderingen kon de geldigheid van de wisselbrief niet worden betwist en rees, dienvolgens, de vraag of de verweerder zich tegen wisselvordering van de trekker kon teweer stellen op grond van de nietigheid van de onderliggende rechtsverhouding m. n. de verkoop van een handelszaak waarvan de verkopers geen eigenaars waren.

Het probleem werd terzake scherp gesteld omdat de geldigheid van de onderliggende overeenkomst kennelijk door bedrog was aangetast en het toewijzen van de wisselvordering dan ook schromelijk onbillijk ware geweest.

3. De praktische betekenis van het vraagstuk hoeft nauwelijks te worden onderstreept. Eensdeels, wordt de wisselbrief in België dikwijls aan eigen order van de trekker getrokken die hem niet verder endosseert maar integendeel op de vervaldag bezigt als incassomiddel tegen de acceptant. Anderdeels weigeren de banken meestal de vordering van de wisselbrieven, die zij verdisconteerd of ter incasso verkregen hebben, zelf in te stellen, en bezorgen ze met de protestakte aan de trekker terug nadat ze, in voorkomend geval, diens rekening hebben gedebiteerd ⁽¹⁾.

II. Het abstract karakter van de wisselbrief volgens de meerderheid van de Belgische rechtsleer en rechtspraak:

4. Het is voldoende bekend dat, volgens een deel van de Belgische rechtsleer en van de lagere rechtbanken, de acceptant die door de trekker uit de wisselbrief wordt aangesproken, in principe geen verweermiddelen uit de onderliggende rechtsverhouding kan tegenwerpen, wegens het zogenaamd «abstract» karakter van de wisselbrief. Zelfs in geval van ongeldigheid van de onderliggende overeenkomst, zou de schuldenaar van een abstracte verbintenis deze eerst moeten nakomen, om naderhand, in een afzonderlijk proces terug te vorderen wat hij zonder rechtsgrond betaald heeft.

5. In de rechtsleer wordt dit beginsel door De Page ook strict toegepast op de verhouding tussen trekker en acceptant van de wisselbrief ⁽²⁾.

De commercialisten nemen een meer genuanceerde houding aan. Zij menen dat de wisselvordering dient afgewezen wanneer de acceptant verweermiddelen opwerpt waarvan hij de gegrondheid op staande voet kan bewijzen, m.a.w. wanneer hij dadelijk het bewijs levert dat hij het bedrag van de wissel kan terugvorderen indien de wisselvordering gegrond verklaard wordt ⁽³⁾.

In deze opvatting kan de onderliggende verhouding tussen trekker en betrokkene-acceptant wel in aanmerking komen, doch slechts in de mate de berechting van de wisselvordering niet wordt vertraagd. Zoniet moet de acceptant, na veroordeling tot betaling van de wissel, in een afzonderlijk proces en, in voorkomend geval, voor een andere rechtbank een eis instellen tot terugvordering van wat, in uitvoering van het eerste vonnis, werd betaald ⁽⁴⁾.

De meningen lopen echter uiteen betreffende bepaalde verweermiddelen. Zo kan, volgens één opvatting het ver-

weer gesteund op geweld en op bedrog van de trekker, of op de ongeoorloofde oorzaak, zonder enige beperking van onderzoeksmaatregelen toegelaten worden ⁽⁵⁾, terwijl, volgens een andere opvatting, de cambiale strengheid (la rigueur cambiale) eist dat het bewijs van om het even welk verweermiddel terstond geleverd wordt ⁽⁶⁾.

6. De oorsprong van deze opvatting is te vinden in het werk van J. Fontaine : « *De la lettre de change et du billet à ordre* » ⁽⁷⁾, die zich vooral aan de Duitse rechtsleer inspireerde ⁽⁸⁾. Het verslag van de Commissie voor de Justitie van de Senaat, werd in ruime mate door genoemd werk ingegeven ⁽⁹⁾. Hierin wordt betoogd dat de wisselbrief als papiergeld der kooplieden dient, waaruit voortvloeit dat de acceptant moet veroordeeld worden afgezien van de vraag of hij al dan niet schuldenaar is, omdat zijn verbintenis uit een eenzijdige wilsverklaring spruit. Deze opvatting wordt gesteund op de tekst van artikel 28, lid 2 van de Eenvormige Wet, dat aan de houder, « *al ware hij de trekker* », tegen de acceptant een rechtstreekse vordering uit de wisselbrief geeft, en van artikel 85 van de Wisselwet krachtens hetwelk de trekker niet verplicht is het bestaan van het fonds te bewijzen.

De hogervermelde rechtsleer verdedigt haar stelling dan ook aan de hand van deze tekst van het verslag.

Terwijl de rechtsleer in de landen waar de eenvormige wet werd ingevoerd, eensgezind een andere opvatting toegedaan is, wordt door enkele Belgische auteurs — ten onrechte — aangevoerd dat de wetgever van de eenvormige wet mocht afwijken, omdat krachtens artikel 16, lid 2, van de Bijlage II van de Conventie van Genève, elke vraag betreffende de verhouding op grond waarvan de wisselbrief uitgegeven wordt, buiten de toepassingsfeer van de Eenvormige Wet zou vallen, en derhalve, aan de bevoegdheid van de nationale wetgever overgelaten werd ⁽¹⁰⁾.

7. In de rechtspraak van de hoven en rechtbanken komt een tendens duidelijk tot uiting om het verweer, op grond van de onderliggende verhouding, van de acceptant tegenover de trekker zoveel mogelijk te beperken. In een deel van de rechtspraak wordt niet eens onderzocht of het opgeworpen verweermiddel, al dan niet uitstel van de berechting van de zaak ten gevolge heeft. In andere vonnissen en arresten wordt, in overeenstemming met de hoger besproken rechtsleer, het verweer slechts toegelaten wanneer de gegrondheid ervan terstond kan worden bewezen, wanneer het gesteund is op een ongeoorloofde oorzaak, of nog, wanneer de trekker het voordeel van de abstractie heeft verzaakt door het debat te aanvaarden ⁽¹¹⁾. Ofschoon het tegenovergestelde wordt beweerd ⁽¹²⁾, heeft het Hof van Cassatie desbetreffend nog geen uitspraak gedaan ⁽¹³⁾.

III. Formele en Materiële Abstractie

8. Volgens andere auteurs is het begrip abstractie geen eenvormig begrip en moet een onderscheid worden gemaakt tussen *formele* en *materiële* abstractie. Kort samengevat, is, in deze opvatting, een wisselbrief steeds formeel abstract d.w.z. dat de houder bevrijd is van iedere verdere aanvoerings- en bewijslast m.b.t. de onderliggende rechtsverhouding.

Er is materiële abstractie wanneer de schuldenaar bovendien tot het nakomen van de wisselverbintenis verplicht is, zonder de verweermiddelen, spruitend uit de onderliggende verhouding, aan de schuldeiser te kunnen tegenwerpen. De materiële abstractie blijft echter beperkt tot de verhouding tussen verwijderde partijen en valt dus samen met de niet-tegenstelbaarheid der verweermiddelen.

9. Deze stelling werd in het verleden door verscheidene

auteurs verdedigd ⁽¹⁴⁾. Zij wordt, in het zopas verschenen, en reeds herhaaldelijk aangehaald werk van J. Ronse, uitvoerig uiteengezet ⁽¹⁵⁾ en wordt door het besproken arrest volledig bijgetreden.

Genoemde auteurs onderstrepen dat de termen « abstracte verbintenis » niet in de wet voorkomen en de omschrijving ervan dus geen interpretatie is van het positieve recht.

Het begrip abstractie spruit voort uit een vrije begripsvorming die alleen gebonden is door de eisen van het spraakgebruik en van de rechtstraditie ⁽¹⁶⁾. Dergelijk begrip moet een hulpmiddel zijn bij het verkrijgen van een beter inzicht in de materie en bij het ordenen van het positieve recht ⁽¹⁷⁾.

Het gaat niet op rechtsgevolgen uit dit begrip op deductieve wijze af te leiden temeer daar het geen eenvormige inhoud heeft : onder de term abstractie worden rechtsgevolgen gebundeld met geheel verschillende inhoud en draagwijdte ⁽¹⁸⁾.

10. Met de uitdrukking « abstract » karakter van de wisselverbintenis wordt bedoeld dat zij losstaat — « geabstraheerd » is — van de onderliggende verhouding waartoe het uitgeven, het accepteren of het endosseren van de wisselbrief aanleiding gaf. In tegenstelling met de « concrete » of « gecauseerde » verbintenis, wordt bij een abstracte verbintenis betaling beloofd zonder vermelding van de rechtsgrond ervan.

Abstractie kan volgens de hier besproken opvatting in verschillende graden voorkomen, gaande van louter omkering van bewijslast (formele abstractie), tot uitsluiting van verweermiddelen (materiële abstractie) ⁽¹⁹⁾. Elke wisselverbintenis is formeel abstract — ook tussen onmiddellijk verbonden partijen — terwijl de materiële abstractie tot de verhouding tussen « verwijderde partijen » beperkt blijft.

Onmiddellijke partijen zijn rechtstreeks uit de wisselbrief elkaars schuldeiser en schuldenaar, zonder tussenschakeling van een andere persoon. Zijn dus onmiddellijke partijen : de betrokkene-acceptant tegenover de trekker, de trekker tegen de eerste nemer, de endossant tegen de geëndosseerde. Verwijderde partijen komen slechts voor wanneer, minstens, een drie-partijen-verhouding ontstaat.

Verwijderde partijen zijn elkaars schuldeiser en schuldenaar geworden hetzij doordat een wisselverbintenis onmiddellijk uit een drie-partijen-verhouding ontstaan is, hetzij ten gevolge van de wisselrechtelijke overdracht van de wisselbrief. Zijn aldus verwijderde partijen : de betrokkene-acceptant tegen de eerste nemer die de wisselbrief verkregen heeft omdat de trekking op naam of aan order geschiedde, de trekker tegen een opvolgend geëndosseerde, de avalgever tegen de onmiddellijke schuldeiser van de geavaleerde en diens geëndosseerde ⁽²⁰⁾.

IV. Formele Abstractie ⁽²¹⁾

11. Elke wisselverbintenis is formeel abstract.

Daarmee wordt in de eerste plaats beklemtoond dat de wisselverbintenis onvoorwaardelijk (*pur et simple*) is, zoals uitdrukkelijk door de wet vereist wordt voor de trekking (art. 1), het endossement (art. 12, lid 1) en de acceptatie (art. 26, lid 1). Zulks houdt niet alleen de uitsluiting in van elke voorwaarde in technische zin (art. 1168 B.W. e.v.) maar ook de onafhankelijkheid van de wisselverbintenis in haar formele uitdrukking zelf, van de onderliggende verhouding. In de wisselbrief wordt een zelfstandige verbintenis belichaamd die, op zichzelf, een voldoende grondslag uitmaakt, voor een vordering tot betaling van de wisselbrief.

Daarom wordt de wisselbrief door het Hof van Cassatie terecht aangemerkt als een « zelfstandige titel van schuld-vordering » (*titre autonome de créance*) ⁽²²⁾.

12. Pracisch betekent zulks dat op de houder geen andere aanvoerings- en bewijslast rust dan het overleggen van de wisselbrief, met uitsluiting van enige verplichting tot het bewijzen van de grondslag van de onderliggende rechtsverhouding⁽²³⁾. Wordt het bestaan, of de geldigheid, van de onderliggende rechtsverhouding betwist, dan rust het bewijs daarvan op de (formeel abstract verbonden) schuldenaar.

Formele abstractie komt dus neer op een omkering van bewijslast, die blijv. ook de schuldbekentenis zonder uitgedrukte rechtsgrond kenmerkt (art. 1132 B.W.)⁽²⁴⁾. Aan de wisselverbindenis zijn natuurlijk andere, belangrijke rechtsgevolgen verbonden dan aan de gewone schuldbekentenis, zoals daar zijn: het handelskarakter van de wisselverbindenis (art. 2 Wb. v. Kh.), de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel (art. 573, 2° Ger. W.), de uitsluiting van respijtttermijnen (art. 74 E.W.W.), het vaststellen van de niet-betaling door de acceptant door een openbaar te maken protestakte (art. 44 E.W.W. en art. 443 Faill. W.), de toepasselijkheid van bijzondere rechtsregels betreffende verval (art. 53 E.W.W.) en verjaring (art. 70 E.W.W.).

V. Materiële Abstractie

13. Zoals reeds betoogd, bestaat materiële abstractie — d.w.z. uitsluiting van verweermiddelen — alleen tussen verwijderde partijen en valt zij derhalve samen met de regel van de niettegenstelbaarheid der verweermiddelen uitgedrukt in art. 17. Krachtens dit artikel kunnen zij, die uit hoofde van de wisselbrief worden aangesproken, de verweermiddelen, gegrond op hun persoonlijke verhouding tot de trekker of tot vroegere houders, niet aan de houder tegenwerpen, tenzij deze bij de verkrijging van de wisselbrief desbewust ten nadele van de schuldenaar heeft gehandeld.

Materiële abstractie strekt slechts tot bescherming van het vertrouwen van derden die vreemd zijn aan de onderliggende verhouding tussen trekker en acceptant, en dan nog op voorwaarde dat hun vertrouwen rechtmatig is m.a.w. dat de derde-houder te goeder trouw is⁽²⁵⁾. Tussen onmiddellijke partijen daarentegen is de abstractie slechts formeel: de verweermiddelen zijn niet beperkt maar de bewijslast van hun gegrondheid rust op de schuldenaar.

14. Het tekstargument dat ingeroepen wordt door de aanhangers van de andere opvatting, waarbij materiële abstractie ook tussen onmiddellijke partijen wordt aangenomen, kan niet overtuigen. De uitsluiting van elk verweer van de acceptant tegen de wisselvordering van de trekker zou blijken uit de tekst van artikel 28, lid 2 E.W.W., gezien in onderlinge samenhang met artikel 85, overeenkomstig de interpretatie hieraan gegeven in het Senaatsverslag⁽²⁶⁾.

15. De ondubbelzinnige tekst van artikel 85 laat nochtans geen twijfel bestaan nopens het feit dat deze bepaling slechts een regel van bewijslast inhoudt, en geen beperking van het verweer van de acceptant⁽²⁷⁾.

Anderzijds wordt in artikel 28, tweede lid slechts bepaald dat de trekker over een rechtstreekse vordering uit de wisselbrief beschikt waarmee alleen wordt bevestigd dat de trekker die de acceptant tot betaling aanspreekt nadat hij als regressschuldenaar betaald heeft, de oorspronkelijke vordering uitoefent die uit de acceptatie van de wisselbrief voortspruit en niet een van de houder afgeleide rechtsoverdracht⁽²⁸⁾.

16. Dezelfde interpretatie wordt gegeven in alle andere landen waar de Eenvormige Wet werd ingevoerd⁽²⁹⁾. Zeer ten onrechte wordt, met het oog op het verantwoorden van

een afwijking in België, door een deel van de rechtsleer aangevoerd dat de hier behandelde materie buiten de toepassingsfeer van de Eenvormige Wet valt onder voorwendsel dat art. 16 van bijlage II van het Verdrag alle vragen betreffende de onderliggende verhouding aan de bevoegdheid van de nationale wetgever zou overlaten⁽³⁰⁾. In deze bepaling worden alleen de materies bedoeld die buiten het wisselrecht blijven zoals bij voorbeeld de invloed van het ontstaan van de wisselschuld op de vroeger bestaande verbindenis, of de invloed van de verjaring of van het verval van de wisselvordering op de onderliggende verhouding⁽³¹⁾. De verslaggever in de Senaat was overigens de mening toegedaan dat zijn interpretatie in overeenstemming was met art. 28 van de eenvormige wet⁽³²⁾ (33).

17. Het Hof van Cassatie kreeg nog niet de gelegenheid desbetreffend stelling te nemen. In zijn reeds aangehaalde arresten van 25 oktober 1962 en 24 september 1966 bevestigde het Hof dat de wisselbrief een autonome titel van schuldverordering uitmaakt waardoor aan de houder een onvoorwaardelijk recht van betaling wordt verleend. Uit de beperkte twistvragen van deze arresten blijkt echter dat het Hof alleen de formele en niet de materiële abstractie van de wisselbrief heeft willen bevestigen. Zo werd in het arrest van 1965, met vernietiging van het aangevochten arrest, terecht beslist dat de houder, eerste nemer van een orderbriefje, aan de vereisten van artikels 496 en 498 van de Faillissementswet betreffende de aangifte van schuldverordering voldeed, door de enkele overlegging van het orderbriefje, wat de uitsluiting impliceert van enige andere aanvoerings- en bewijslast ten aanzien van de onderliggende verhouding. In het arrest van 1962 werd beslist dat de eis strekkend tot betaling van de wisselbrief niet onontvankelijk kan verklaard worden wegens niet inschrijving van de eiser in het handelsregister.

18. De beperking van de materiële abstractie tot de verhouding tussen verwijderde partijen volgt duidelijk uit de inhoud en strekking van artikel 17 waarin de regel van de beperking van de verweermiddelen is geformuleerd.

Vermits de acceptant, krachtens artikel 17, de verweermiddelen, gegrond op zijn persoonlijke verhouding tot de trekker of tot een voorman van de houder, aan de houder te goeder trouw niet kan tegenwerpen, volgt hieruit a contrario, dat hij deze verweermiddelen aan de trekker zelf wel kan tegenwerpen⁽³⁴⁾. Zo ook bepaalt artikel 18, tweede lid dat, na een endossement ter incasso geen andere verweermiddelen kunnen worden tegengeworpen dan degene die het aan de endossant kunnen worden. Hieruit vloeit voort dat de verweermiddelen wel kunnen worden tegengeworpen vooraleer hij geëndosseerd heeft⁽³⁵⁾.

19. De uitsluiting van de materiële abstractie en de beperking tot de formele abstractie tussen de onmiddellijk verbonden partijen, wordt overigens aangenomen in alle West-Europese landen waar de eenvormige wisselwet werd ingevoerd⁽³⁶⁾, zelfs wanneer, zoals in Frankrijk, de terminologie enigszins aan duidelijkheid te wensen overlaat.

20. Tenslotte vindt deze stelling steun in bepaalde rechtspraak van het Hof van Cassatie over de zogenaamde « waarborgwissels ». Dergelijke wissels worden, bij financiering van afbetalingsovereenkomsten, op zicht getrokken tot waarborg van geheel de schuld die de acceptant in termijnen mag aflossen, waarvoor eveneens wissels getrokken werden.

Tussen trekker en betrokkene wordt dan, buiten de wisselbrief om, overeengekomen dat de wisselbrief slechts zal aangewend worden indien de betrokkene de verbintenissen niet nakomt die uit de onderliggende afbetalings-

overeenkomst spruiten, en dat, in voorkomend geval, betaling slechts zal gevorderd worden voor het nog verschuldigd bedrag. De derde-houder van deze wisselbrief (bijv. de financieringsmaatschappij aan wie de wissel wordt verdisconteerd) kan toetreden tot deze, buiten de wissel gemaakte, afspraak.

Het Hof van Cassatie beslist dat de acceptant in dit geval de verweermiddelen geput uit de overeenkomst tussen trekker en acceptant kan tegenwerpen⁽³⁷⁾. Hieruit vloeit noodzakelijk voort dat zulk verweer tegen de trekker zelf kan worden gevoerd⁽³⁸⁾.

VI. Het verweer van de acceptant kan zonder proces-rechtelijke beperking worden gevoerd:

21. Hoger werd aangestipt dat sommige aanhangers van de materiële abstractie tussen onmiddellijk verbonden partijen aanvoeren dat de acceptant slechts de verweermiddelen mag tegenwerpen waarvan hij de gegrondheid terstond kan bewijzen.

Deze opvatting kan niet bijgetreden worden. In tegenstelling met sommige andere landen kent het Belgisch recht geen regeling van een bijzondere rechtspleging tot invordering van wisselbrieven.

Het gemeen recht is dus op de procedure van toepassing. Welnu, er is in het positieve gerechtelijk recht geen enkele bepaling te vinden die — zij het voor wisselbrieven — het recht van de verweerder beperkt om het bewijs te leveren van de verweermiddelen die hij opwerpt⁽³⁹⁾.

De stelling dat de verweerder eerst dient veroordeeld om nadien, in een afzonderlijk geding, terug te vorderen wat hij ten onrechte betaald heeft, is bovendien regelrecht in strijd met enkele fundamentele regels van ons gerechtelijk recht. De uitspraak waarbij een wisselvordering wordt toegewezen is een eindvonnis waardoor de rechtsmacht van de rechter over het al dan niet verschuldigd zijn van de wisselschuld uitgeput is (art. 19 Ger. W.) en dat gezag van gewijsde heeft zolang het niet tenietgedaan wordt door de wettelijk voorziene rechtsmiddelen (art. 23 e.v. Ger. W.). Indien de verweerder bij afzonderlijk proces, terugvordert wat hij in uitvoering van het eerste vonnis heeft betaald, strekt zijn eis tenslotte tot de vaststelling dat de vordering in het eerste vonnis ten onrechte werd toegewezen, wat inderdaad tegen het gezag van gewijsde van dat vonnis⁽⁴⁰⁾.

VII. Besluit:

22. De stelling van de uitsluiting van het verweer van de acceptant tegen de wisselvordering van de trekker vindt dus noch op het vlak van het procesrecht, noch op het vlak van het materiële wisselrecht enige juridische fundering.

De beperking van de materiële abstractie tot de verhouding tussen verwijderde partijen spruit daarentegen voort uit de tekst van artikel 17 en schijnt impliciet door het Hof van Cassatie te zijn bekrachtigd. De redelijkheid pleit trouwens voor deze oplossing. Een technisch procédé tot bevordering van een vlot handelsverkeer mag niet leiden tot een toestand waarin iemand kan verplicht worden, zonder mogelijkheid van verweer, sommen te betalen die hij niet verschuldigd is om ze, nadien, in een nieuw proces terug te vorderen. De uitsluiting van de verweermiddelen moet beperkt blijven tot de bescherming van het rechtmatig vertrouwen van derden die vreemd zijn aan de verhouding tussen trekker en acceptant.

Wellswaar had het Hof het probleem kunnen ontwijken door de afwijzing te motiveren op grond van bedrog⁽⁴¹⁾.

Kennelijk heeft het Hof er de voorkeur aan gegeven de juiste regel te formuleren met de ruime draagwijdte die hem toekomt. Bij ons weten werd er tegen dit arrest geen Cassatieberoep ingesteld.

J.M. Nelissen.

(1) Ronse, J., A.P.R., tw. Wisselbrief en Orderbriefje, nr. 1470.

(2) *L'obligation abstraite en droit interne et en droit comparé*, blz. 103 e.v.; — Zie de kritiek in deze opvatting in: Ronse, J., *De abstracte verbintenissen in het wisselrecht*, R.W., 1961-62, 2154, en voetnoot 37; — Zie ook: Van Gerven, W., *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen Deel*, blz. 337 en 338; — Voor een uitvoerig overzicht van de Belgische rechtsleer zie: Ronse, J., A.P.R., tw. Wisselbrief en Orderbriefje, nr. 1447 e.v.

(3) Fredericq, X, nr. 19, blz. 64 e.v.; — Van Ryn-Heenen, II, nr. 1456, blz. 390.

(4) Fredericq, X, nr. 96, blz. 243 e.v.; — Fredericq, L. en S., *Handboek*, I, nr. 272, blz. 246 e.v.; — Van Ryn-Heenen, II, nr. 1454, blz. 388 e.v.

(5) M.b.t. bedrog: Fredericq, X, nr. 96, blz. 249; — M.b.t. de ongeoorloofde oorzaak: Fredericq, X, nr. 19, blz. 64; nr. 96, blz. 248; — De Page *L'obligation abstraite*, blz. 120 e.v.

(6) Van Ryn-Heenen, II, nr. 1457.

(7) In: *Les Nouvelles* (1934). Zie de kritiek van de opvatting van Fontaine in: Ronse, J., a.w., nr. 1458 en 1472.

(8) En vooral aan het werk van Einert, die aan de wisselbrief een «monetair karakter» toeschreef. Terecht werd onderstreept dat het werk van Einert reeds door de Duitse *Wechselordnung* van 1848 voorbijgestreefd was (Ronse, t.a.p.) en in Duitsland zelf geen toepassing vond (L. Dabin, *Fondements du Droit Cambiaire Allemand; Les rapports tireur-tiré accepteur en droit allemand*, Rev. Banque, 1956, 21; — Maeyens, aangehaald artikel, col. 1542 — Ofschoon de uitdrukking «fonction monétaire» door het Hof van Cassatie werd gebruikt (Cass., 25 okt. 1962, Pas. 1963, I, 254; — Cass., 24 sept. 1965, Pas., 1966, I, 109; R.W., 1965-66, 727), wordt het monetair karakter van de wisselbrief door de jongste rechtsleer terecht verworpen (Ronse, J., a.w., nr. 1458; — Van Ryn-Heenen, II, nrs. 1450 en 1658; — Van Ryn-Heenen, Examen de Jurisprudence, Titres négociables - Opérations de Bourse - Opérations de Banque, Rev. Crit. J.B., 1972, blz. 360, nr. 9).

In een recent Cassatiearrest werd deze uitdrukking terecht weggelaten (Cass. 22 jan. 1970, R.W., 1969-70, 1471; Pas., 1970, I, 424; J.T., 1970, 221).

(9) Parlem. Besch., Senaat, Zitt. 1947-48, nr. 40, Nederlandse tekst, blz. 26; Franse tekst, blz. 24; — Zie Ronse, a.w., nr. 1473.

(10) Van Ryn-Heenen, II, nr. 1454; — De Page, *L'obligation abstraite*, blz. 104 e.v.

(11) Voor een uitvoerig overzicht van deze rechtspraak, raadplege men: Ronse, a.w., nrs. 1479 e.v.

(12) Van Ryn-Heenen, Examen de Jurisprudence, reeds aangehaald, nr. 9, met verwijzing naar de chroniek van dezelfde auteurs in Rev. Crit. J.B., 1962, blz. 494, nr. 7.

(13) Zie verder nr. 17.

(14) Dabin, L., *Les rapports tireur-tiré-accepteur en droit allemand*, Rev. Banque, 1956, 21; — Dabin, L., *Fondements du droit cambiaire allemand*, nrs. 211 e.v., blz. 443; — Mayens, L., *De abstracte verbintenissen van de acceptant tegenover de trekker-houder*, R.W., 1958-59, 1537; — Piret, R., *Les effets juridiques de l'acceptation de la lettre de change entre le tireur et le tiré*, J.T., 1950, blz. 553, e.v., inzonderheid blz. 555; — Ronse, J., *De abstracte verbintenissen in het wisselrecht*, R.W., 1961-62, 2147; — De terminologie formele en materiële abstractie wordt gebruikt door: De Caluwé, aangehaalde noot; — Maeyens, aangehaald artikel; — Ronse, aangehaald artikel; — Storme, M., *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, nr. 71, blz. 76; — Van Gerven, W., *Algemeen Deel*, blz. 337 en 338.

(15) Betreffende de formele abstractie, a.w., nrs. 1296 e.v., inzonderheid 1305 e.v., 1322 e.v.; — Betreffende de materiële abstractie, nrs. 1467 e.v., inzonderheid 1486 e.v.; — Zie ook, nrs. 1367 e.v.; 1422 e.v.; 1449 e.v.

(16) Ronse, a.w., nr. 1306.

(17) Verg. Meijers, *De algemene begrippen van het burgerlijk recht*, blz. 23 e.v. met het daarin geschetste onderscheid tussen interpretatieve en vrije begripsvorming.

(18) Begrippen zonder eenvormige inhoud die een geheel van verschillende rechtsregels «overkoepelen» zijn in het recht geen zeldzaamheid. Men vergelijke bij voorbeeld met het begrip «ondeelbaarheid» in rekeningencourant, waaruit, in de «klassieke» rechtsleer, op deductieve wijze een reeks rechtsgevolgen worden afgeleid. Zie: De Grooth, *De Rekeningencourant*, nr. 22, blz. 52.

(19) Een overzicht van de verschillende graden van abstractie die het positieve recht kan innemen m.b.t. de betalingsbelofte zonder uitgedrukte oorzaak of rechtsgrond vindt men in: Ronse, a.w., nr. 1309.

(20) Ronse, a.w., nr. 1368.

(21) Zie hierover meer uitvoerig Ronse, a.w., nr. 1296 e.v.

(22) Cass., 25 okt. 1962, R.W., 1962-63, 1774; J.T., 1963, 239; Jur. Comm. Brux., 1963, 77; Pas., 1963, I, 254; Besproken door Van Ryn-Heenen, Examen de Jurisprudence, Rev. Crit. J.B.,

1972, blz. 360, nr. 9; — Cass., 22 jan. 1970, R.W., 1969-70, 1471; Pas., 1970, I, 424; J.T., 1970, 221.

(23) Het Hof van Cassatie heeft deze stelling bevestigd in zijn arrest van 24 september 1965 (R.W. 1965-66, 727 Pas., 1966, I, 109), verder besproken nr. 17.

(24) Verg. Ronse, a.w., nr. 1325; — Storme, M., *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, nr. 71, blz. 76; — Verg. Van Gerven, Algemeen Deel, blz. 337-338.

(25) Verg. Ronse, a.w., nr. 1487.

(26) Zie boven nr. 6.

(27) Voor een bespreking van de wordingsgeschiedenis van dit artikel, zie: Piret, R., *Les effets juridiques de l'acceptation de la lettre de change entre le tireur et le tiré*, J.T., 1950, 554 e.v.; — Ronse, a.w., nr. 1454 en 1491.

(28) Ronse, a.w., nr. 1490.

(29) Zie verder nr. 19 en voetnoot 37.

(30) Zie boven nr. 6 en voetnoot nr. 10.

(31) De tekst van art. 16 luidt als volgt: «La question de savoir si le tireur est obligé de fournir provision à l'échéance et si le porteur a des droits spéciaux sur cette provision reste en dehors de la loi uniforme. Il en est de même pour toute autre question concernant le rapport sur la base duquel a été émise la traite».

(32) Zie de Franse tekst, blz. 25 en de Nederlandse tekst, blz. 27, onder 2° en 4°.

(33) Zie hierover verder: Ronse, a.w., nr. 1491.

(34) Ronse, a.w., nr. 1492; — Verg. Dabin, *Rev. Banque*, 1956, blz. 62; Van Ryn en Heenen trachten aan deze opwerping te ontkomen door de bewering dat artikel 17 geenszins betrekking heeft op de verweermiddelen die de geldigheid van de wisselverbinding kunnen aantasten, maar enkel op degene die het tenietgaan ervan door betaling-compensatie, schuldvernieuwing enz., ten gevolge hebben (II, nr. 1455). Zulks is echter een loutere affirmatie, die alleen door genoemde auteurs wordt voorgelaten, en geen enkele steun vindt in de tekst van artikel 17. Bovendien wordt ze door dezelfde auteurs niet logisch toegepast vermits zij aannemen dat de acceptant verweermiddelen uit bedrog of de ongeoorloofde oorzaak van de wisselverbinding, wel mag tegenwerpen voor zover hij het bewijs ervan terstond kan leveren (II, nr. 1457).

(35) Ronse, a.w., nr. 1492.

(36) Voor een overzicht van de buitenlandse rechtsleer: Ronse, a.w., nr. 1372; — Zie ook de rechtsvergelijkende studie van Maeyens, aangehaald artikel, col. 1545 e.v.

(37) Cass., 7 juni 1963, Pas., 1963, I, 1065; — Verg. Cass., 28 mei 1964, R.W., 1964-65, 918; *Rev. Crit. J.B.*, 1965, 373; Pas., 1965, I, 1015; *Rev. Banque*, 1964, 450; J.T., 1964, 613; — Cass., 11 maart 1966, Pas., 1966, I, 897.

(38) Ronse, a.w., nr. 1485 en 1494; — Volgens andere auteurs heeft dergelijke wissel elk abstract karakter verloren. In deze zin: Heenen, *Rev. Crit. J.B.*, 1965, 392. Volgens de hier verdedigde opvatting blijft dergelijke wissel natuurlijk formeel abstract. Zie: Ronse, a.w., nr. 1434; — Zie ook: Gent, 27 okt. 1970, R.W., 1970-71, 1094, met noot J. Ronse.

(39) Wel bepaalt artikel 810 van het Gerechtelijk Wetboek dat de berechting van een tegenvordering de berechting van de hoofdvordering niet mag vertragen. Het hoeft echter geen betoog dat genoemde bepaling niet van toepassing is omdat er een fundamenteel onderscheid bestaat tussen verweer tegen een hoofdeis en een tegenvordering, die juist strekt tot het verkrijgen van een voordeel dat onderscheiden is van de enkele afwijzing van de hoofdeis.

(40) Zie hierover verder Ronse, a.w., nr. 1449 e.v., inzonderheid nr. 1462.

(41) Zie hoger nr. 5 en voetnoten 5 en 6.

BEKNOPTE RECHTSpraak

RB. BRUSSEL

(14e Kamer), 11 juni 1971.

Afstamming. — In overspel verwekt kind. — Wettiging post nuptias. — Verzoek tot machtiging ingediend door de uit de echt gescheiden moeder, van Belgische nationaliteit, en door de toekomstige echtgenoot, van Spaanse nationaliteit. — Internationaal privaatrecht. — Toepassing van de Belgische wet.

Een kind, geboren tijdens de echtscheidingsprocedure, maar meer dan driehonderd dagen na het proces-verbaal bedoeld in art. 239 B.W., werd door de man ontkend. Na de echtscheiding vroegen de moeder en haar toekomstige

echtgenoot, een Spanjaard, de machtiging om het kind te wettigen (art. 331 B.W.). Betreffende het probleem van de toepasselijke wetgeving beslist de rechtbank:

«dat over het algemeen aangenomen wordt door de rechtspraak, dat de nationale wet van de toekomstige vader moet toegepast worden op de machtiging tot wettiging van een kind (Hof Brussel, 24 juni 1964, Pas., 1965, II, 216); dat die oplossing bestreden wordt in het internationaal privaatrecht (Cass. fr., 8 juli 1969, *Rec. Dalloz*, 1970, 1; Rb. Brussel, 3 Oktober 1970, J.T. 1971, 31);

«dat tweede verzoeker van Spaanse nationaliteit is en art. 119 van de Spaanse wet de erkenning enkel toelaat van kinderen geboren uit ouders die op het ogenblik van de bevruchting mochten samen huwen met of zonder vrijstelling, wat hier niet het geval is;

«Overwegende nochtans dat eerste verzoekster Belgische is en tweede verzoeker in België verblijft; dat men zou kunnen inroepen dat de voorrang van de man in het gezin afgeschaft is en dus de wet van verzoekster, nl. de Belgische wet, toepasselijk is; dat deze redenering niet opgaat wanneer het kind wordt erkend vóór het huwelijk, maar wel wanneer de aanstaande echtgenoten het kind erkennen in de huwelijksakte zelf (Rigaux, *Droit International Privé*, nr. 303; Lebours et Pigeonnière, *Droit Privé*, 8e éd., nr. 466);

dat de wet vooral het belang van het kind als grondslag heeft.»

Rechtsdoende in de raadkamer en op eensluidend advies van het Openbaar Ministerie machtigt de rechtbank de verzoekers om het kind «eventueel te erkennen en te wettigen in de akte van hun voorgenomen huwelijk; zegt dat de erkenning en de wettiging van het kind zal overgeschreven worden in de rand van zijn geboorteakte.»

(Voorzitter. M. H. Zuiderhoff. — Rechters: Mevr. Halsberghe en Mevr. Viérin. — Openbaar ministerie: M. H. Derynck. — Advocaat: Mr. J.P. Vandervondelen. — In de zaak van V. E. en G. R.).

RB. BRUSSEL

(14e Kamer), 25 juni 1971.

Afstamming. — Art. 340 b en c B.W. — Vordering tot uitkering voor het onderhoud van het kind en tot betaling van de kosten van bevalling. — Kennelijk wangedrag. — Begrip.

Tegen een vordering op grond van art. 340 b en c B.W. wierp de gedaagde de exceptie plurium concubentium en de exceptie van kennelijk wangedrag op.

Gedaagde was weliswaar strafrechtelijk veroordeeld wegens aanranding op de persoon van eiseres, zonder dat hij erkende met haar geslachtsbetrekkingen gehad te hebben, en tijdens de verzoeningsprocedure bekende hij twee of drie maal met haar geslachtsbetrekkingen te hebben gehad, maar die feiten gebeurden buiten de wettelijke periode van bevruchting.

Daartegenover bleek uit het ten verzoeken van gedaagde gehouden getuigenverhoor, dat eiseres de faam had van lichtzinnig gedrag te zijn en daarom de bijnaam «Brigitte Bardot» gekregen had, dat zij tijdens de wettelijke periode van bevruchting een of meerdere malen door verschillende getuigen gezien werd terwijl zij vrijde met een of andere jongeman, die niet de gedaagde was, en dat zij in dezelfde periode het gezelschap van verscheidene jongens van een voetbalclub opzocht en tot laat in de avond met hen op straat of op bierfeesten vertoefde.

De rechtbank beslist, dat niet bewezen is dat eiseres met gedaagde geslachtsbetrekkingen had tijdens de wettelijke periode van bevruchting, en dat anderzijds haar

kennelijk wangedrag tijdens die periode aangetoond werd. Betreffende dit laatste wordt overwogen :

« dat kennelijk wangedrag voorhanden is zodra het bewijs wordt geleverd van feiten die geslachtsbetrekkingen met een andere man dan de aangewezen vader als waarschijnlijk doen voorkomen (zie, De Page, I, nrs. 1165 en 1210, noot 1 ; *Novelles, Droit Civil, II, Paternité et filiation*, nr. 338) ; dat het voldoende is te bewijzen dat de moeder afspraken had en zich in het openbaar op een opspraak verwekkende wijze gedroeg met andere mannen dan de beweerde vader (Planiol en Ripert, *Traité de Droit Civil français*, II, nr. 910). »

(Voorzitter : H. Zuiderhoff. — Rechter : Mevr. Halsberghe en Mevr. Viérin. — Openbaar ministerie : H. Derynck. — Advocaten : Mrs. A. Vastersavonds loco A. De Winter en J. Van Doorselaere. — In de zaak van P. t./ V.A.).

R.B. BRUSSEL

(14e Kamer), 25 juni 1971.

Echtscheiding. — In het buitenland uitgesproken. — In strijd met de beginselen van de Belgische openbare orde en met miskenning van de rechten van de verdediging. — Geen gezag in België.

In een echtscheidingsgeding rees de vraag of de vordering wel ontvankelijk was, daar uit de stukken bleek, dat bij vonnis van een rechtbank van de Staat Chihuahua (Mexico) de echtscheiding tussen partijen uitgesproken was. Op grond van de volgende overwegingen besliste de rechtbank dat het huwelijk niet ontbonden werd en de vordering derhalve ontvankelijk was :

« dat dit in Mexico uitgesproken vonnis in België zonder uitwerking is daar het exequatur ervan niet aangevraagd werd ;

« dat het overigens niet voldoet aan de voorwaarden gesteld door art. 570 Ger. W. en dus geen gezag kan hebben in België ;

« dat de beslissing uitgesproken werd in strijd met de beginselen van de Belgische openbare orde (art. 570, 1° Ger. W.) ; dat zij gebaseerd is op de stilzwijgende bekentenis vanwege de verstekdoende verweerder van de door hem gepleegde mishandelingen en feiten van overspel ; dat de bekentenis alleen in België geen voldoende bewijs oplevert van de werkelijkheid van de gedane verwijten ;

« dat de rechtspeliging trouwens gevoerd werd zonder eerbiediging van de rechten van verdediging (art. 570, 1° Ger. W.) ; dat noch de laatste echtelijke verblijfplaats, noch de woon- of verblijfplaats van verweerder gelegen was in de Staat Chihuahua (artt. 628, 5° en 630 Ger. W.) en de rechtbank aldaar zich ten onrechte bevoegd verklaard heeft in het bij verstek gevoerde geding ;

« dat bovendien het door de rechtbank van de staat Chihuahua gewezen vonnis niet overgeschreven werd in de Belgische registers van de burgerlijke stand. »

(Voorzitter : H. Zuiderhoff. — Rechter : Mevr. Viérin en Mevr. Deldycke. — Openbaar ministerie : H. Derynck. — Advocaten : Mrs. P. Wayteck en J.M. van der Meersch. — In de zaak van : I. t./ S.).

VRED. DEURNE

15 maart 1971.

Onrechtmatige daad. — Beschadiging van onder trottoir liggende waterleiding door met zware vrachtwagens over het trottoir te rijden.

Een aannemer, die op een braakliggende grond naast de straat een stapelplaats had ingericht, vervoerde van hieruit

materiaal met zware vrachtwagens. Om in en uit te rijden moesten de wagens over het trottoir en zij beschadigden de daaronder liggende waterleiding. Gedagvaard tot betaling van schadevergoeding, wierp de aannemer op dat de maatschappij die de leiding gelegd had, niet de nodige voorzorgen had genomen om de leiding te beschermen. Dit verweer wordt afgewezen :

« Overwegende dat het niet aan eiseres behoort de leiding tegen abnormaal zware lasten te beschermen, maar wel aan verweerster om, gelet op de bijzondere toestand, haar voorzorgen te treffen om iedere beschadiging aan andersmans eigendom te voorkomen ; dat immers een trottoir niet is aangelegd om continueel gebruikt te worden door zware vrachtwagens ; dat, bovendien, verweerster of minstens haar verantwoordelijke werkleider, ongetwijfeld op de hoogte was, en trouwens niet betwist, dat door eiseres een nieuwe leiding onder het trottoir werd aangebracht ».

(Rechter : W. De Messemaeker. — Advocaten : Mrs. Brusselleers en Van den Acker loco Lesthaeghe. — In de zaak van Antwerpse Waterwerken t./ Blondé en Van Steenbeeck).

VRED. DEURNE

15 maart 1971.

Onrechtmatige daad. — Door stormwind losgerukte stukken van een dak. — Schade aan naburige eigendom.

Eiser beweert dat tijdens een storm, waarbij windsnelheden van 90 km/u genoteerd werden en verscheidene woningen in de buurt schade opliepen, aan zijn eigendom schade werd toegebracht door brokstukken die door de wind van het dak van gedaagde losgerukt werden. De rechtbank zegt :

« dat eiser het bewijs dient te leveren, dat het ongeval het gevolg is van een verzuim van onderhoud of van een gebrek der zaak ».

Het is niet voldoende, dat eiser aanbiedt te bewijzen, dat belangrijke stukken van het dak op zijn eigendom terecht kwamen :

« dat hij in gebreke blijft te bewijzen en niet aanbiedt te bewijzen, dat deze schade haar oorzaak vindt in een gebrek van de dakconstructie van het eigendom van gedaagde of in een gemis van onderhoud van zijn eigendom door gedaagde ;

« dat eiser zonder een zodanig bewijs niet kan slagen in zijn vordering ; dat een zodanig bewijs niet kan afgeleid worden uit de louter materiële vaststelling dat een gedeelte van het dak ener woning tijdens een hevige storm is afgewaaid. »

(Rechter : W. De Messemaeker. — Advocaten : Mrs. Verstreken en Hellings. — In de zaak van Meskens t./ Heyens).

VRED. GENT

(7e kanton), 2 oktober 1972.

Onrechtmatige daad. — Schade en schadeloosstelling. — Herstellingskosten van auto zijn hoger dan de handelswaarde. — Recht op betaling van de herstellingskosten.

Gedaagde beweerde dat, nu de herstellingskosten van een bij een ongeval beschadigde Citroen 2 PK hoger waren dan de handelswaarde van het voertuig, eiser slechts op een met deze waarde overeenstemmende vergoeding mocht aanspraak maken, daar de auto als een wrak moest beschouwd worden. Deze stelling wordt door de rechtbank als strijdig met art. 1382 B.W. verworpen :

« Overwegende dat de statistische handelswaarde van een voertuig niets te maken heeft met de werkelijke waarde, zijnde de gebruikswaarde en de potentiële venale waarde in hoofde van de eigenaar ;

« dat dit vooral waar is voor kleinere wagens die bij goed onderhoud — en dit wordt bewezen door de schouwingskaart — een zeer hoge waarde kunnen behouden ;

« dat de statistische handelswaarde overigens steeds beïnvloed wordt door de staat van het voertuig en dat niet ontkend wordt dat de staat uitstekend was ;

« dat uiteindelijk deze waarde er een is die, zoals de praktijk aantoonst, slechts voor bevoorrechten moet gelden, aangezien de consument zelden op de normale markt voor die prijs een voertuig zal kunnen kopen ;

« dat de expert van gedaagde nooit op enige wijze de pertinente motieven van eiser betwist heeft, en steeds de abstracte handelswaarde voorhield ;

« Overwegende dat de schade niet van die aard was dat mag gesteld worden dat de kleine Citroen een wrak was, aangezien er louter carrosserieschade was, die geenszins de technisch perfecte staat van het voertuig beïnvloeden kan. »

(Rechter : C. van Malderen. — Advocaten : Mrs. P. Blomme en J.M. Kluyskens. — In de zaak van Vekeman t./ Bogaert).

BOEKBESPREKING

Ir. C.S. Telders, A.W. Abspoel, Mr. L. Erades, Mr. Ir. G. Oudemans, Prof. Dr. R.A.V. Baron van Haersolte, Levensbeschrijving van Prof. Mr. B.M. Telders. (Uitgegeven onder auspiciën van de Prof. Mr. B.M. Teldersstichting). — 's-Gravenhage, Martinus Nyhoff, 1972, 199 blz.

Het overlijden van Prof. B.M. Telders in de maand april 1945 in het concentratiekamp te Bergen-Belsen, is één van de smartelijkste verliezen die de Nederlandse rechtswetenschap heeft geleden. Telders was inderdaad een mens van uitzonderlijke wetenschappelijke waarde en tevens een man van karakter, die met stalen wilskracht de doelstellingen nastreefde die zijn geweten hem aanwees, hoe zwaar de gevolgen hiervan ook mochten zijn. Zijn fiere houding ten opzichte van de bezetter heeft zijn arrestatie voor gevolg gehad, zijn verblijf gedurende verschillende jaren in meerdere concentratiekampen en uiteindelijk zijn dood, enkele dagen voordat Bergen-Belsen door het Engelse leger bevrijd werd.

Voor een groot gedeelte van de Nederlandse jeugd is Prof. B.M. Telders een symbool geworden van vrijheidsliefde en nationale trots. In België is de figuur van Prof. Telders al te weinig bekend en de levensbeschrijving die thans uitgegeven werd door de firma Martinus Nyhoff te 's-Gravenhage zal er in grote mate toe bijdragen zijn nagedachtenis ook in ons land te doen eren en bewonderen.

In deze levensbeschrijving zijn door vijf onderscheiden auteurs verschillende aspecten van het leven en van het werk van Prof. Telders belicht geworden.

Nadat Mr. R.P. Cleveringa een kort inleidend woord had geschreven om er op te wijzen hoe dit boek het leven van Telders schetst in zijn rijke veelzijdigheid, vinden we er een eerste opstel van de hand van ingenieur C.S. Telders, de broeder van de overledene aan wie dit boek gewijd is. Het opstel is getiteld : « Ben », de voornaam van Prof. Telders, en het is met emotie dat wij van deze piëteitvolle uiteenzetting van het korte leven van de geleerde kennis nemen. Zijn jeugd, met zijn onverzadigbare behoefte aan lectuur, zijn gymnasiumjaren waarin zijn uitzonderlijk scherp

verstand zich reeds zo bijzonder deed gelden en waarin zich ook zijn liefde voor de muziek openbaarde, zijn belangstelling voor de letterkunde en niet minder voor de wijsbegeerte die, onder invloed van de school van Bolland voor Zuivere Rede met enthousiasme naar het Hegelianisme zou georiënteerd worden, zijn vele en verre reizen, zijn promotie met een voortreffelijk proefschrift « Staat en volkenrecht », dat als ondertitel draagt « Proeve van rechtvaardiging van Hegels volkenrechtsleer », zijn advocatuur in Den Haag, zijn belangstelling voor het octrooirecht, zijn benoeming tot hoogleraar in opvolging van Prof. Van Eysinga, zijn politieke belangstelling die hem deed benoemen tot voorzitter van de Liberale Staatspartij, zijn uitgebreide journalistieke arbeid, zijn vele geschriften over volkenrecht en uiteindelijk, tijdens de periode van de bezetting, zijn hardnekkig verzet tegen het machtsmisbruik van het nationaal-socialisme, zijn lijdensweg gedurende 4 jaren doorheen verschillende concentratiekampen en uiteindelijk zijn smartelijk overlijden.

Dit opstel van de broeder van Prof. Telders is een aangrijpend stuk, dat met eenvoudige middelen een zeer diepe emotie verwekt.

De overige opstellen zijn alle gewijd aan een bijzonder aspect van de activiteit van Prof. Telders.

Zo schrijft A.W. Abspoel een artikel over « Prof. Telders in de politiek ». Zonder dit speciaal gewenst te hebben werd hij, op algemeen verlangen, tot het voorzitterschap der Liberale Staatspartij geroepen, wegens de onstuimige vrijheidsdrang die hem kenmerkte en de vele geschriften die hij aan de verdediging der vrijheid had gewijd, in een periode waarin de vrijheidsidee in Europa op erge wijze werd aangevallen.

Na 10 mei 1940, wanneer het land door de Duitsers bezet was, ging hij voort met het schrijven van artikelen in het « Liberale Weekblad », waarin hij onvervaard kritiek uitbracht op de handelwijze van de bezetter en zonder beperking de geestelijke vrijheid verdedigde, wat noodzakelijkerwijze zijn aanhouding voor gevolg zou hebben. Hij speelde verder een vooraanstaande rol in de verzetsbeweging, namelijk bij de uitsluiting der joodse hoogleraren uit de Universiteit te Leiden, waar hij samen met zijn collega Cleveringa aan het hoofd stond van de protestbeweging. Zo ook bij de verplichting inlichtingen te verstrekken over de Arische herkomst, wat hij beslist weigerde.

Mr. L. Erades stelde een hoofdstuk samen getiteld « Telders en het volkenrecht », waarin zijn grote deskundigheid in het licht wordt gesteld op gebied van het internationaal recht in het algemeen en van het rivierenrecht in het bijzonder. Hij volgde Prof. Van Eysinga op als Nederlands commissaris in de Centrale Rijnvaartcommissie, schreef jaarlijks uitstekende overzichten van alle gebeurtenissen op het gebied van het volkenrecht in het jaarboek Grotius, was de advocaat van Nederland in de beruchte betwisting tussen België en Nederland aangaande het Maaswater en legde regelmatig verband tussen het volkenrecht en de wijsbegeerte.

Zijn belangstelling voor het octrooirecht ontstond wanneer hij nog als jong advocaat ingeschreven was aan de balie te 's-Gravenhage. Toen werd hem opgedragen voor de firma Philips een uiterst belangrijk proces te behandelen, voor het Hof van Beroep, betreffende een octrooibetwisting die liep over vele miljoenen gulden. Hij heeft deze zaak schitterend gewonnen en werd sedertdien met aanzienlijke octrooizaken belast. Deze activiteit was de aanleiding tot de uitgave van het standaardwerk « Nederlands octrooirecht, handboek voor de praktijk » dat ook nog heden een boek van blijvende waarde is.

Eindelijk werd door Prof. Dr. R.A.V. Baron van Haersolte een artikel geschreven over « Telders als Hegeliaan der vrijheid ». Wij vinden hier uiterst belangrijke elementen betreffende de verhouding van Telders tot de wijsbegeerte

van Hegel. Er wordt in aangetoond hoe hij de stelling weerlegt dat Hegel een vijand van het volkenrecht zou geweest zijn.

Het geheel van deze uitgave is een uiterst boeiend boek geworden dat men van het begin tot het einde met geestdrift uitleest. Bij hen die Telders niet persoonlijk gekend hebben zal het een oprechte waardering verwekken voor deze grote figuur, voor zijn wetenschappelijke bekwaamheid en zijn karaktersterkte. Het weze dan ook te hopen dat het verschijnen van dit werk er meerdere Vlaamse juristen zou toe aanzetten kennis te nemen van zekere stukken uit de overweldigende productie die bijeengebracht werd in « Verzamelde Geschriften van Prof. B.M. Telders », in zes delen ⁽¹⁾. Deze lektuur zal hen steeds in aanzienlijke mate verrijken.

René Victor

(¹) Verzamelde Geschriften van Prof. Mr. B.M. Telders (zes delen). — 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1947-49.

BALIELEVEN

Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel

Het Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel richt op maandag 2 april 1973 te 20 uur in de zaal van de Plechtige openingszittingen van het Hof van Beroep, Gerechtshof te Brussel, een voordrachtavond in waar een rede zal gehouden worden door de heer Leo Tindemans, Vice-eerste minister, die als onderwerp koos « Leven met communautaire problemen ».

MEDEDELINGEN

Colloquium « Gerechtelijk Wetboek »

De Belgische Vereniging van Hypothecaire Ondernemingen houdt een studiedag gewijd aan het onderzoek van de moeilijkheden die, met betrekking tot de procedure van uitvoerend beslag op onroerend goed, sedert de inwerkingtreding van het Gerechtelijk Wetboek, opgetreden zijn.

Amendementen uitgewerkt door een daartoe aangestelde werkgroep zullen ter bespreking voorgesteld worden.

Dit colloquium zal met de aanwezigheid van de Heer E. Krings, Koninklijke Commissaris voor de Gerechtelijke Hervorming, opgeluisterd worden. Het zal plaats hebben op dinsdag 8 mei 1973, te 9 u. 45', in de zaal van het Karreveldkasteel, Hoeselaan, 1080 Brussel.

De deelneming in de kosten (lunch en documentatie-map) bedraagt: 1.500 F, te storten vóór 15 april op P.C.R. 3490.83 van de Belgische Vereniging van Hypothecaire Ondernemingen, Blijde Inkomstlaan 12, 1040 Brussel.

Congres der notarissen

Van 2 tot 5 april a.s. zal onder de hoge bescherming van Z.M. de Koning een congres der notarissen plaats hebben waarop meer dan 500 deelnemers zullen samenkomen, dit ter gelegenheid van het gouden jubileum van het comité voor studie en wetgeving van de federatie der notarissen.

Op donderdag 29 maart a.s. om 11 uur zal er een persconferentie gehouden worden in de Raadzaal van de federatie der notarissen, Bergstraat 30/32 te Brussel. Het thema van het congres is het volgende: « Het notariaat, bron van recht en rechtszekerheid ».

Wij houden onze lezers desaan gaande op de hoogte.

Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking.

Professor Imre Szabo, Ondervoorzitter van de Academie der Wetenschappen van Hongarije, zal een voordracht houden met als onderwerp: « Tendances actuelles de l'évolution du droit hongrois », op woensdag 28 maart 1973 te 17.30 uur, ten zetel van het Interuniversitair Centrum voor rechtsvergelijking, Jan Jacobsplein 11, te Brussel.

Reservatie gewenst (tel. 02/12.05.54).

Scholarships for Young European Lawyers

1. In view of the increasing importance to lawyers working in countries of the European Economic Community of a knowledge of the Law of other such countries and its practical application, the British Council, in association with the British Institute of International and Comparative Law, offers scholarships to young lawyers to study the practice of English Law in England.

2. Selection will be carried out by British Council Representatives in each country in cooperation with representatives of local Bar Associations, and, where appropriate, Ministries.

3. The scholarships run from the beginning of October of one year to the end of July in the next, and are intended to give young lawyers practical experience of the English system.

4. The scholars will work in groups though provision will be made for individual interests.

5. SYLLABUS

a. From October to December all the scholars will attend a special course of lectures, seminars and tutorials covering the whole of English Law at a University.

b. After a Christmas holiday and until the end of July the scholars will be attached individually to English lawyers who will show them how lawyers carry on their day to day business in England. Each scholar will spend some time with a solicitor and some with barrister.

c. The scholars will also visit Scotland for a short period to see some of the main differences between the Scottish and English legal systems.

6. EMOLUMENTS. These are intended to cover scholar's expenses of travel, living and study during the award and will consist of:

a. fares to and from Britain at the beginning and end of the Scholarship;

b. tuition fees;

c. personal maintenance grant of £81 per month;

d. a grant for books of up to £45;

e. approved travelling expenses in Britain.

No financial help can be provided for wives/husbands or children accompanying scholars.

7. TERMS OF AWARD Scholarships under this Scheme will be administered as British Council Scholarships, and are awarded on the following principal conditions:

a. A scholar is expected to spend the whole of his scholarship period in Britain.

b. A scholar must return to his own country at the end of his scholarship.

c. No scholar may take paid employment during his award without the consent of the British Council.

d. A scholar may not serve on the official staff of his Embassy in Britain.

e. A scholar must follow this specific course and may not change to another course of study.

8. ELIGIBILITY Applicants for the course should have a University Degree in Law; have completed not less than two years' practical training in the Law of their own country; be under 30 years old (although scholars in their early 30's might be considered) and have a very

good knowledge of English. A knowledge of English Law is not necessary.

9. **ACCOMMODATION** The British Council will assist scholars in finding suitable accommodation. Accommodation for families however is difficult and expensive to obtain and therefore scholars who wish to bring their wives/husbands or families with them must show that they have adequate financial resources and also be reasonably certain of obtaining suitable accommodation for them.

10. **HEALTH** Scholars who are offered awards are required to submit a medical certificate regarding their state of health before the award can be confirmed.

11. **APPLICATIONS AND ENQUIRIES** All enquiries should be made to the Representative of the British Council in the candidate's own country from whom application forms and further information may be obtained. Successful applicants will be notified by the British Council Representative who will give them the detailed information about the award arrangements for their travel to Britain.

TIJDSCHRIFTEN

Oriëntatie, jaargang 1973 - nr. 2.

Ten geleide. — R. De Paepe, Beroepsarbeid en recht op pensioen. — G. Hélin, Rechtspraak. — Werkloosheid - Ontslag wegens billijke redenen. Haartooi. — Flitsen, problemen van sociale actualiteit. — F.A.P. Bundervoet, De ploegenstelsels in de nijverheid. — Uit het « Staatsblad ».

Wet en Recht, jaargang 1973 - nr. 5.

Rechtspraak.

Nederlands Juristenblad, jaargang 1973 - nr. 11.

Prof. mr. B.V.A. Röling, Veranderingen in het oorlogsrecht. — Mr. F.A.W. Bannier, Terrein-risico. — Prof. mr. H. Cohen Jehoram, De Sowjet-Unie aangesloten bij de Universele Auteursrechtconventie. — Mr. E.G.J.M. Bogaerts, Echtscheidingsvonnis en staatscourant. — Mr. P. Boeles, Werkloze juristen, executieverdrag en visserijconflict. — Rechtspraak.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie, jaargang 1973 - nr. 5209.

Prof. mr. E.A.A. Luijten en mr. D.P.A. Nakken, Een nieuwe benadering van het stelsel van onroerend goed (II, slot). — Ontvangen boeken. — Tijdschriften. — Rechtsvragenrubriek. — Berichten en mededelingen.

Ars Aequi, jaargang 1973 - nr. 3.

Nicole Wennekers, Hendrik Quint, Anton van Kalmthout, Wie niet zitten wil, mag ook niet werken. — Peter van Buuren, Het SER-advies inzake een beroepsrecht van werknemers. — Prof. mr. Th. W. van Veen, De vrijheid van de strafrechter en de democratie. — Rechtsvraag. — Boek-aankondigingen. — Tijdschriften. — Witte stukken. — Wetgeving. — Jurisprudentie. — Ad valvas.

De Gerechtsdeurwaarder, jaargang 1973 - nr. 3.

C.A.M. Nieuwenhuis, Sterven op verzoek of de goede dood. — J. v. d. Heide, Het beslag op aandelen op naam alsmede op effecten op naam en aan toonder. — P.A. Neve, Nieuwe bepalingen van formeelrecht in de Onteigeningswet. — J. van der Heide, Artikel 38 Wetb. van Burg. Rechtsvordering. — I. Harshagen, Een verstrekkende beslissing van de « Cour de Cassation » te Parijs. — P.A. Neve, Uit het Staatsblad.

Journal des Tribunaux, jaargang 1973 - nr. 4820.

J. Closset-Coppin, Circulation routière 1973. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Revue Critique de Jurisprudence Belge, jaargang 1972, nr. 4.

Convention. — Défaut ou vice de consentement. — Nullité relative, avec note de François Rigaux. — Confirmation d'un obligation nulle; confirmation tacite, avec note de François Rigaux. — Partage d'ascendant, avec note de Louis F. Ganshof. — Droit international privé - Conflit de juridictions - Annulation ou rescision d'un partage d'ascendant relatif à des immeubles situés à l'étranger, avec note de Louis F. Ganshof. — Droit international privé - Conflit de juridictions - Annulation ou rescision d'un partage d'ascendant relatif à des immeubles situés en Belgique et à l'étranger, avec note de Louis F. Ganshof. — Clause pénale - Définition - Champ d'application de l'article 152 du Code civil, avec note de Irma Moreau-Margrève. — Validité d'une clause contractuelle - Clause non reconnue pénale - Licéité, avec note de Irma Moreau-Margrève. — Traité C.E.E. — Article 85, par. 2 - Date à partir de laquelle cet article produit ses effets, avec note de G. Vandersanden. — Traité C.E.E. — 1er article 177 - Arrêts préjudiciels d'interprétation - Valeur, avec note de G. Vandersanden. — Examen de jurisprudence (1968 à 1972) - Droit d'auteur - Dessins et modèles par Louis Van Bunnan. — Examen de jurisprudence (1967 à 1971) - Brevets d'invention, par Jean Dassesse.

Mouvement communal, jaargang 1973 - nr. 2.

Editorial. — G. Blanquart, Les communes et la protection de l'environnement. — Discours des gouverneurs de province. — J.J. Joset, L'informatique au service du citoyen. — Les communes et la construction d'habitations moyennes ou d'habitations sociales ou assimilées. — La fusion de communes au Grand-Duché de Luxembourg. — Actualités. — Législation-Jurisprudence (annotées). — Bibliographie. — Chronique « Assistance publique ».

Recueil Dalloz Sirey, jaargang 1973 - nr. 9.

Yves Guyon, Les groupements d'intérêt économique dans le commerce de détail, après les lois du 11 juillet 1972. — Jurisprudence. — Sommaires de jurisprudence. — Informations rapides. — Législation.

Revue de Droit public et de la Science politique en France et à l'Etranger, jaargang 1973 - nr. 1.

Michel Bouissou, La réforme de la radio-télévision et la notion de service public (loi du 3 juillet 1972). — Michel G. Folliot, Eire. Société et institutions politiques en Irlande du Sud. — Alain Bockel, Sénégal. Sur le retrait des actes administratifs unilatéraux. Réflexions à partir d'un arrêt de la Cour Suprême du Sénégal. — Jean-Marie Bécet et Daniel Colard, Faut-il introduire en France le vote obligatoire? — Thérèse Pinet, Analyse des textes législatifs et réglementaires. — Marcel Waline, Notes de jurisprudence. — Conclusions des Commissaires du Gouvernement. — Jacques Robert, Revue de jurisprudence administrative. — Bibliographie.

Politische Vierteljahresschrift, jaargang 1973 - nr. 1.

Prof. Dr. G.R. Boynton und Prof. Dr. Gerhard Loewenberg, Der Bundestag im Bewusstsein der Öffentlichkeit 1951-1959. — Dr. Rudolf Steinberg, Die Interessenverbände in der Verfassungsordnung. — Peter W. Schultze, Zum Integrationsansatz von K.W. Deutsch - Versuch einer Kritik aus Marxistischer Sicht. — Wolfgang Hein und Georg Simonis, Theoretische und methodische Probleme einer kritischen Theorie internationaler Politik. — Literatur. — Nachrichten.

Common Market Law Reports, jaargang 1973 - Part. 66.

Cases. — Decisions. — Legislation.